

บทที่ ๒

ความสำคัญของพระธาตุเจดีย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

ในบทนี้ผู้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับความสำคัญของพระธาตุเจดีย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาซึ่งประกอบด้วย ความหมายของพระธาตุเจดีย์ ความเป็นมาของพระธาตุเจดีย์ในพระพุทธศาสนา ความสำคัญของพระธาตุเจดีย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา และสรุป โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายของพระธาตุเจดีย์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน กล่าวไว้ว่า “พระธาตุ” หมายถึง กระดูกของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์โดยทั่ว ๆ ไป เรียกรวม ๆ ว่า พระธาตุ ถ้าเป็นกระดูกของพระพุทธเจ้าเรียกว่า พระบรมธาตุ ถ้าเป็นกระดูกส่วนใดส่วนหนึ่งของพระพุทธเจ้าก็เรียกตามความหมายของคำนั้น ๆ เช่น พระอุรังคธาตุ พระทันตธาตุ ถ้าเป็นผม เรียก พระเกศธาตุ^๑

พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายไว้ว่าสถูป หมายถึง สิ่งก่อสร้างซึ่งก่อไว้สำหรับบรรจุของควรบูชา เป็นอนุสรณ์ที่เตือนใจให้เกิดปสาทะและกุศลธรรมอื่นๆ เช่น พระสารีริกธาตุ อัฐิแห่งพระสาวก หรือกระดูกแห่งบุคคลที่นับถือ สอนคำว่าเจดีย์ หมายถึง ที่เคารพนับถือ บุคคล สถานที่ หรือวัตถุที่ควรเคารพบูชา เจดีย์เกี่ยวกับ พระพุทธเจ้ามี ๔ อย่างคือ (๑) ธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ (๒) บริโภคเจดีย์คือสิ่งหรือ สถานที่ที่พระพุทธเจ้าเคยทรงใช้สอย (๓) ธรรมเจดีย์บรรจุพระธรรม คือ พุทธพจน์ (๔) อุทเทสิก เจดีย์คือพระพุทธรูป ในทางศิลปกรรมไทย หมายถึง สิ่งทีก่อเป็นยอดแหลมเป็นที่บรรจุสิ่งที่เคารพ นับถือ เช่น พระธาตุ และอัฐิบรรจุบุรุษ เป็นต้น^๒

ทศพล จังพานิชกุล ได้ให้ความหมาย “พระบรมสารีริกธาตุ” คือ พระธาตุส่วนย่อยที่บังเกิดต่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยเฉพาะมิได้ใช้เรียกพระธาตุของพระอรหันต์สาวกหรือพระเจดีย์ต่าง ๆ ซึ่งบางครั้งเรียกว่าพระบรมธาตุ พระธาตุ คือ อัฐิ (กระดูก) หรือส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น เส้นผม ขน เล็บ ฟัน หนัง โลหิต ฯลฯ ที่มีคุณลักษณะแตกต่างจากสามัญชนทั่วไป โดยมี

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๖๐.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๐, ๒๕๐.

ลักษณะคล้าย “ธาตุ” ซึ่งหากมองโดยไม่สังเกตให้ดีแล้วจะแลดูคล้ายก้อนกรวด หิน แก้ว หรือเพชร ฯลฯ คำว่า พระบรมธาตุ และ พระธาตุยังอาจหมายถึงสฤปเจดีย์ต่าง ๆ เช่น พระบรมธาตุไชยา พระธาตุคอกยสุเทพ พระธาตุลำปางหลวงพระธาตุพนม ฯลฯ^๓

ธนิต อยู่โพธิ์ กล่าวไว้ว่า “พระธาตุ” ที่พูดกันเป็นสามัญนั้น เกิดมีความหมายขึ้นเป็นสองทาง คือ พระธาตุ หมายถึง สฤปเจดีย์ที่บรรจุพระสรีระธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่าง ๑ และ พระธาตุซึ่งหมายถึง พระสรีระธาตุหรือพระอัฐิธาตุของพระพุทธรูปเจ้าอย่าง ๑ เพื่อให้ความหมายแน่นอนจึงเรียกยกย่องพระสรีระธาตุของพระพุทธรูปเจ้าว่า “พระบรมธาตุ” ดังนั้นพระบรมธาตุจึงหมายถึง พระธาตุที่นับเนื่อง หรือเป็นส่วนทางกายหรือพระวรกายของพระองค์สัมมาสัมพุทธเจ้า โดยเฉพาะไม่เกี่ยวกับธาตุของอริยสาวก และมีไต่หมายถึงพระธาตุเจดีย์ หรือสฤป^๔

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ ได้ให้ความหมายและอธิบายว่า “คำว่าเจดีย์ในยุคดั้งเดิมมีนัยกว้างขวางครอบคลุมสิ่งที่ควรเคารพ นับถือ บูชาหลายอย่าง โดยสรุปมี ๔ ประเภท (๑) ธาตุเจดีย์ สิ่งก่อสร้างที่บรรจุพระบรมธาตุของพระพุทธรูป พระเจ้าจักรพรรดิ (๒) บริโภคเจดีย์สังฆนียสถาน อันเป็นสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูป เช่น สถานที่ ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนาและปรินิพพาน หรือที่เรียกว่าสังฆนียสถาน ๔ ตำบล (๓) ธรรมเจดีย์ข้อความที่ไว้ด้วยคำสอนของพระพุทธรูป เป็นคำ ประโยค ทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา (๔) อุเทศิกเจดีย์ สิ่งของที่สร้างขึ้นอุทิศพระพุทธรูป เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธรูป ไม่กำหนดว่าจะเป็นอะไร เช่น พระแท่นวัชรอาสนที่เจดีย์ศรีมหาโพธิ์พุทธคยา พระพุทธรูป โดยนัยนี้จะเห็นว่า เจดีย์มีความหมายกว้างครอบคลุมสิ่งที่ควรบูชาสักการะทุกอย่าง ไม่ได้หมายถึงสฤปอย่างเดียวเจดีย์ที่มีความหมายเดียวกันกับสฤป คือธาตุเจดีย์ ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระบรมธาตุ หรืออัฐิธาตุเท่านั้น ซึ่งอาจจะใช้คำว่า เจดีย์ สฤป พระธาตุ พระบรมธาตุ หรือพระปรารักษ์แล้วแต่กรณี”^๕

ธรรมรัตน์ ได้กล่าวไว้ว่า พระธาตุ หมายถึง พระอัฐิของพระพุทธรูปเจ้าพระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ ซึ่งหากเป็นอัฐิของพระพุทธรูปเจ้า จะเรียกว่า พระบรมสารีริกธาตุหรือพระบรมธาตุ แต่ถ้าเป็นอัฐิของพระอรหันต์จะเรียกว่า พระธาตุ แต่โดยทั่วไปแล้วจะเรียกโดยรวมว่าพระธาตุ แต่สำหรับ

^๓ ทศพล จังพานิชกุล, พระบรมสารีริกธาตุปูชนียธาตุอันเป็นที่สุดแห่งการสักการบูชา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมมูตีไซน์แอนด์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๗๑.

^๔ ธนิต อยู่โพธิ์, *ตำนานพระบรมสารีริกธาตุ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรสยาม, ๒๕๒๔), หน้า ๔๖.

^๕ พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, *เจดีย์ในพระพุทธศาสนา*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=392&articlegroup_id=97 [๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

คำว่า พระธาตุ ในที่นี้จะมีความหมายถึงส่วนสำคัญของพระสกลุ หรือพระปรางค์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หรือพระธาตุไวภายในที่เรียกว่า พระธาตุเจดีย์ โดยพระธาตุเจดีย์แต่ละแห่งจะมีตำนานเล่าขานถึงมูลเหตุการณ์สร้างซึ่งสัมพันธ์กับการเสด็จโปรดสัตว์ของพระพุทธเจ้าในดินแดนต่าง ๆ และมีข้อสังเกตว่า สถานที่ใดที่มีการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ก็มักจะกลายเป็นเมืองสำคัญในเวลาต่อมา^๖

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้กล่าวไว้ในตำนานพระพุทธเจดีย์ว่า อันพระสกลุ (ซึ่งเรามักเรียกกันแต่ว่า “พระเจดีย์” เช่น ที่ชอบสร้างตามวัด) นั้นมีประเพณีสร้างสำหรับบรรจุอัฐิธาตุมาแต่ก่อนพุทธกาล ไม่เฉพาะแต่สำหรับบรรจุอัฐิธาตุของพระเจ้าจักรพรรดิเท่านั้น สกลุที่สร้างบรรจุอัฐิธาตุบุคคลอื่น ๆ ก็มีดังปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา ธรรมบท ว่า พระพาหิยะเป็นพุทธสาวก ถูกโคชนถึงมรณภาพ พระพุทธองค์โปรดให้สร้างสกลุบรรจุอัฐิธาตุไว้เป็นตัวอย่าง ถ้าว่าตามโบราณวัตถุที่ตรวจพบในอินเดีย ถึงพวกที่ถือศาสนาอื่น เช่น พวกเคียรลีย นิครนถ์ก็สร้างสกลุบรรจุอัฐิธาตุของศาสตราจารย์เป็นทำนองเดียวกัน วิเคราะห์ดูตามลักษณะพระสกลุที่สร้างตั้งแต่โบราณ เห็นว่าสกลุชั้นเดิมทีเดียวก็จะเป็นแท่นดินขึ้นเป็นโคกตรงที่ฝังอัฐิธาตุอย่างที่เราพอจะทราบ^๗

ปลาย บุรพาทิต ได้กล่าวไว้ว่า พระบรมธาตุเจดีย์ คือ เจดีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุส่วนต่าง ๆ ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระบรมสารีริกธาตุนี้ในตำนานมูลศาสนาซึ่งพระเถระชาวล้านนาได้รจนาไว้แต่โบราณกล่าวว่า “กุนิจักหนานิพพานแล้วศาสนากุบกว้างขวางนัก เหตุธาตุกฐทั้ง ๗ ประการ คือว่า กระดุกหนาผาก เขี้ยวทั้ง ๔ และกระดุกดำนมีด ๒ อันนี้ อย่าให้แตกให้ยอมเกิด ธาตุอันกวานี้จึงแตกงย้อยเทาเม็ดถั่วลิ้ม (ถั่วเขียว) เทาเม็ดข้าวสารหักกึ่ง เทาเม็ดพรรณผักกาด เพื่อให้คนทั้งหลายผู้งอันประกอบด้วยศรัทธา เอาไป อุปลฐากบูชาในที่อยู่แห่งตนเพื่อเป็นเหตุให้ได้ถึงสุคติแก่เขาเกิด”^๘

สรุป พระธาตุ หมายถึง กระดุกของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ โดยทั่วๆ ไปเรียกรวมๆ ว่า พระธาตุ ส่วนเจดีย์ หมายถึง สิ่งก่อสร้างประเภทหนึ่ง ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อบรรจุสิ่งที่มีบถือมีพระธาตุ เป็นต้น และสร้างขึ้นเพื่อบุคคลที่ตนเคารพนับถือ ซึ่งเรียกอีกอย่างว่า สกลุ คำว่า สกลุหรือเจดีย์ ในพระพุทธศาสนามีความหมายเดิมหมายถึง สิ่งก่อสร้างสำหรับการประดิษฐาน

^๖ ธรรมรัตน์, **พระบรมธาตุศักดิ์สิทธิ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓-๑๕.

^๗ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, (ธนบุรี : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๑๓), หน้า ๖.

^๘ ปลาย บุรพาทิต, **พระบรมธาตุและวัตถุมงคล**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์, ๒๕๕๑), คำนำ.

พระบรมสารีริกธาตุ หรือหมายถึง สถานที่สำคัญอันศักดิ์สิทธิ์ทางพระพุทธศาสนา เจดีย์ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า บางครั้งเรียกว่า พระบรมธาตุ พระมหาธาตุ พระศรีมหาธาตุ หรือพระศรีรัตนมหาธาตุ แต่ส่วนมากพุทธศาสนิกชนปัจจุบันจะคุ้นเคยกับคำว่าพระธาตุเจดีย์ ทั้งนี้พระธาตุเจดีย์ นอกจากจะเป็นสิ่งประดิษฐานพระบรมธาตุแล้ว ยังเป็นเครื่องเตือนใจให้ชาวพุทธระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า ตลอดจนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์

๒.๒ ความเป็นมาของพระธาตุเจดีย์ในพระพุทธศาสนา

พระธาตุเจดีย์เป็นปูชนียสถานที่สำคัญอีกสิ่งหนึ่งของพระพุทธศาสนา โดยชาวพุทธให้ความเคารพ เพราะถือว่าเป็นองค์แทนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ชาวพุทธส่วนใหญ่ยังไม่รู้ความเป็นมาของพระธาตุเจดีย์ เพราะฉะนั้นผู้วิจัยจึงนำเอาประวัติความเป็นมาของพระธาตุเจดีย์ ในพระพุทธศาสนามาใช้ประกอบเนื้อหา ดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ การสร้างเจดีย์เป็นพุทธประสงค์

การสร้างเจดีย์เป็นพุทธประสงค์ที่จะรักษาประเพณีของชาวพุทธคราวเมื่อใกล้จะปรินิพพาน ขณะพระพุทธเจ้าประทับบรมมหาระหว่างสาละทั้งคู่ ณ สาละวันทยาน กรุงกุสินารา พระอานนท์กราบทูลถามถึงวิธีปฏิบัติในพระพุทธสรีระหลังจากปรินิพพาน พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า กษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิต พราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิต คฤหบดีผู้เป็นบัณฑิต เลื่อมใส ในพระตถาคตจะพึงปฏิบัติในพระสรีระของตถาคต เหมือนที่เขาปฏิบัติในพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิ

เมื่อพระอานนท์กราบทูลถามว่า เขาปฏิบัติในพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิอย่างไร พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า เขาห่อพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้าไหม ครั้นห่อแล้วซับด้วยสำลี ครั้นซับด้วยสำลีแล้ว ห่อด้วยผ้าไหม โดยอุบาย เขาห่อพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้า ๕๐๐ คู่ แล้วเชิญลงในรางเหล็กที่มีน้ำมันบรรจุเต็มอยู่ แล้วครอบด้วยรางเหล็กอีกใบหนึ่ง วางบนเชิงตะกอน (จิตกาธาน) ที่ทำด้วยดอกไม้นานาชนิด ถวายพระเพลิงพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิ สร้างพระสถูปของพระเจ้าจักรพรรดิไว้ในทางใหญ่ ๔ แพร่ง^๙

ดูก่อนอานนท์ เขาปฏิบัติในพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิอย่างนี้ พึงปฏิบัติในพระพุทธสรีระเหมือนอย่างพระเจ้าจักรพรรดิ พึงสร้างพระสถูปของพระตถาคตไว้ในทางใหญ่ ๔ แพร่ง เหล่าชนผู้พวงมาลัยดอกไม้ของหอม หรือกราบไหว้ หรือทำจิตให้เลื่อมใสในพระสถูปนั้น ข้อนั้นก็จักได้รับประโยชน์ ได้รับความสุขตลอดกาลนาน นอกจากนี้ พระพุทธเจ้ายังได้ตรัสถึงบุคคล ๔ ประเภท ซึ่ง

^๙ พระมหาสมจินต์ สมมาปณฺโณ เจดีย์ในพระพุทธศาสนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา :

http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=392&articlegroup_id=97

[๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

เป็นผู้ควรแก่การสร้างสถูปไว้บูชา คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระสาวกของพระพุทธเจ้า และพระเจ้าจักรพรรดิข้อมูลเหล่านี้ เป็นเครื่องยืนยันว่า สถูปหรือเจดีย์ในพระพุทธศาสนา เป็นพุทธประสงค์โดยตรง และพอกกล่าวได้ว่า ประเพณีนิยมในการสร้างพระสถูปเจดีย์นั้น มีเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น และนิยมสร้างกันมาตั้งแต่^{๑๐} สมัยสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงมี พระชนม์ชีพอยู่ เช่น เมื่อคราวที่พระสารีบุตร พระอัครสาวกเบื้องขวาผู้ได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะในทางมีปัญญามาก เป็นพระธรรมเสนาบดี เป็นกำลังสำคัญในการประกาศพระศาสนาเมื่อก่อนจะ ปรีณิพพานท่านเดินทางไปโปรดมารดาจนได้เป็นพระโสดาบันแล้วจึงปรีณิพพานที่บ้านเกิด หลังจากพิธิศพแล้ว พระจุนทะ น้องชายของท่านนำบาตร จีวร ผ้าห่อพระธาตุไปถวายพระบรมศาสดา ณ พระเชตวัน เมืองสาวัตถี พระพุทธเจ้าทรงถือผ้ากรองน้ำห่อพระธาตุกล่าวคุณของพระสารีบุตรด้วยคาถา ๕๐๐ คาถา โปรดให้สร้างพระธาตุเจดีย์ ต่อจากนั้นได้เสด็จไปยังกรุงราชคฤห์ ในเวลานั้นพระมหาโมคคัลลานเถระ ก็ปรีณิพพาน พระพุทธเจ้าทรงถือเอาพระธาตุของพระมหาโมคคัลลานะ โปรดให้สร้างเจดีย์ แล้วออกจากกรุงราชคฤห์ เสด็จถึงบ้านอุกกุเลคาม ริมฝั่งแม่น้ำคงคาทรงแสดงพระสูตรที่เกี่ยวกับการปรีณิพพานของพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ^{๑๑}

ในเวลาต่อมาพระพาหิยะ ผู้เป็นเอตทัคคะด้านบรรลุลหรรณได้เร็ว มีเรื่องราวปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกนิบาตว่า พาหิยะนั้น ถึงที่สุดกิจของตนแล้ว ทูลขอบรรพชากับพระพุทธเจ้า แสวงหาบาตร จีวร เพราะยังมีบาตรจีวรไม่ครบ กำลังดัดขึ้นผ้าทั้งหลายจากกองขยะลำดับนั้น อมนุษย์ผู้มีเวรกันมาแต่ก่อน เข้าสิงร่างของแม่โคลูกอ่อนตัวหนึ่ง ทำให้ท่านเสียชีวิต พระศาสดาเสด็จออกจากกรุงสาวัตถี ทอดพระเนตรเห็นพาหิยะลี้มอยู่ที่กองขยะระหว่างทางตรัสบอกเหล่าภิกษุว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงช่วยกันยกร่างพาหิยะ แล้วให้นำไปทำฌาปนกิจโปรดให้สร้างเจดีย์ ไว้ ณ ทางใหญ่ ๔ แพร่ง^{๑๒}

สรุป การสร้างพระธาตุเจดีย์นั้นเป็นพุทธประสงค์โดยตรง ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้แต่คราวที่พระสารีบุตรผู้เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา ปรีณิพพาน พระพุทธเจ้าก็ยังสั่งให้พระจุนทะและคณะ สร้างเจดีย์เพื่อบรรจุสารีริกธาตุไว้ที่ประตูพระเชตวัน เมืองสาวัตถี และส่วนหนึ่งให้สร้างสถูปเจดีย์บรรจุไว้ที่นาลันทาบ้านเกิด ในเวลาต่อมา พระพาหิยะ ปรีณิพพาน พระองค์ก็ทรงตรัสให้พระสาวกนำไปทำฌาปนกิจ โปรดให้สร้างเจดีย์ ไว้ ณ ทางใหญ่ ๔ แพร่ง และในกาลต่อมาก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรีณิพพาน พระอานนท์กราบทูลถามถึงวิธีปฏิบัติในพระพุทธรูปหลังจากปรีณิพพาน พระองค์ตรัสตอบว่า กษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิต พราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิต คฤหบดีผู้เป็นบัณฑิต เลื่อมใส ในพระตถาคตจะพึงปฏิบัติในพระสรีระของตถาคต เหมือนที่เขาปฏิบัติในพระสรีระของ

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

^{๑๑} ที.ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๗ - ๓๘๘.

^{๑๒} อ.จ.เอกก. (ไทย) ๓๒/๔๓๔.

พระเจ้าจักรพรรดิ ดังข้อความนี้แล้วจึงกล่าวได้ว่าการสร้างพระธาตุเจดีย์นั้นเป็นพุทธประสงค์ของพระพุทธรเจ้าโดยตรง

๒.๒.๒ ประเพณีการสร้างพระธาตุเจดีย์ของพระพุทธศาสนา

ประเพณีการสร้างพระธาตุเจดีย์ของพระพุทธศาสนา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ให้ความหมายอธิบายไว้ว่า มีประเพณีสร้างสำหรับบรรจุอัฐิธาตุมาแต่ก่อนสมัยพุทธกาล ไม่เฉพาะแต่สำหรับบรรจุอัฐิธาตุของพระเจ้าจักรพรรดิเท่านั้น สถูปที่บรรจุอัฐิธาตุบุคคลธรรมดาอื่นๆ ก็มี สถูปชั้นเดิมทีเดียวจะเป็นพูนดินขึ้นเป็นโคก ตรงที่ฝังอัฐิธาตุ แล้วลงเชื่อนรอบกันดินพัง และบนโคกนั้นจะปกรั่มหรือฉัตรให้เป็นเกียรติยศ หรือเป็นเครื่องหมายให้รู้ว่า เป็นที่ฝังอัฐิธาตุท่านผู้ใด ถ้าไม่ใช่อัฐิธาตุคนสำคัญก็จะเป็นแต่พูนดินเป็นโคกเท่านั้น สถูปจะทำ เป็นขนาดใหญ่หรือขนาดเล็ก และจะทำโดยประณีตบรรจงหรือทำแต่พอสำเร็จก็แล้วแต่กำลังของผู้สร้าง ต่อชั้นหลังมานี้เมื่อนิยมนับถือพระธาตุเจดีย์ในพระพุทธศาสนา จึงตกแต่งแปลงรูปพระสถูปให้งดงามวิจิตรขึ้น เช่นแต่งกองดินให้เป็นรูปทรง ทำเชื่อนให้เป็นฐานและชั้นทักษิณ และทำรูปบรรลัภที่ตั้งบนหลังโคก แล้วต่อฉัตรให้เป็นยอด^{๑๓}

สถูปหรือเจดีย์นั้น ในพระพุทธศาสนา เรียกว่า “พระสถูป” ต้องใช้คำว่า “พระ” นำหน้าด้วย เพราะเป็นของสูง เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุด เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ โดยเฉพาะการสร้างสถูปหรือเจดีย์เป็นประเพณีของพุทธศาสนิกชนโดยเฉพาะ ซึ่งมีได้มีเฉพาะในสมัยพระโคตมพุทธเจ้าเท่านั้น ในสมัยของพระพุทธเจ้าองค์อื่น ๆ ชาวพุทธก็สร้างสถูปหรือเจดีย์เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ เพื่อเป็นที่บูชาสักการะทั้งสิ้น ในเมื่อครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ ๓ ณ วัดอโศการาม เมื่อเสร็จพิธีสังคายนา ได้ส่งสมณทูต ๙ สายไปประกาศพระพุทธศาสนาในนานาประเทศ โดยการถวายคำแนะนำของพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ในส่วนของพระองค์เอง พระเจ้าอโศกมหาราชได้เสด็จจาริกแสวงบุญไปในที่ต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับข้อกับพระพุทธเจ้า หรือพุทธสาวกที่สำคัญ เช่น เป็นสถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน พร้อมกันนั้นได้ทรงสร้างสถูปและเสาอโศกประดิษฐานไว้ในที่นั้น ๆ เพื่อเป็นที่สักการบูชาของคนในถิ่นนั้น ๆ และเป็นเครื่องชี้ให้คนรุ่นหลังได้รู้ว่า^{๑๔}

^{๑๓} กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, *ตำนานพระพุทธเจดีย์*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรวพินยา, ๒๕๑๔), หน้า ๗ - ๙.

^{๑๔} พระมหาสมจินต์ สมนามปญญ, *เจดีย์ในพระพุทธศาสนา*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=392&articlegroup_id=97, [๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

ณ ที่แห่งนี้มีความสำคัญในฐานะเป็นสถานที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ เป็นต้น สันนิษฐานได้ว่า ประเพณีนิยมในการสร้างเจดีย์เกิดขึ้นและถือปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช นั่นเอง^{๑๕}

ตามทัศนะของสมหมาย เปรมจิตต์ และคณะได้กล่าวถึงมูลเหตุในการสร้างพระธาตุเจดีย์ว่า การสร้างพระธาตุเจดีย์ถือว่าเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญมากสำหรับพระมหากษัตริย์ ผู้ทรงเป็นเอกอัครราชูปถัมภก การสร้างเจดีย์ในยุคแรกนี้ จุดหมายที่สำคัญ คือ เพื่อเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ที่สมณทูตนำมาจากประเทศอินเดียโดยผู้มอบได้ตระหนักว่า

๑) การมอพระธาตุซึ่งเป็นวัตถุมงคลอันมีค่าควรเมืองเช่นนั้น จะช่วยเปิดทางไปสู่มิตรภาพอันดีระหว่างประเทศ หรือถ้าหากมีความสัมพันธ์กันอยู่โดยปกติแล้วจะช่วยกระชับความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องสร้างกำแพงป้องกันศัตรูจากภายนอกและทำให้และประเทศเป็นเมืองขึ้นทางวัฒนธรรม

๒) พระธาตุเป็นส่วนประกอบสำคัญมากในการประกาศพระพุทธศาสนา และการประกาศพระพุทธศาสนาให้ผู้อื่นได้เห็นธรรมและพันทุกซ์ด้วยนั้นเป็นนโยบายหลักอันหนึ่งของพระมหากษัตริย์ไทยผู้ที่ได้รับการยกย่องจากปวงชนว่าเป็นมหาธรรมราชา และการที่จะสถาปนาพระพุทธศาสนาให้มั่นคงในประเทศนั้น ๆ จะต้องมียิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ผู้หันมานับถือได้กราบได้บูชาแทนการไหว้ผีสงนางไม้ ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิม

เมื่อพระธาตุเป็นศูนย์รวมจิตใจของศาสนิกชนทั้งหลายเช่นนี้ การสร้างสถูปเจดีย์บรรจุจึงมีส่วนสัมพันธ์กันด้วย ถือว่าพระธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาลที่สำคัญและยิ่งใหญ่กว่าสิ่งทุกอย่าง แม้แต่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายยังมีอิทธิฤทธิ์ด้อยกว่าพระธาตุ ซึ่งเปรียบเสมือนกายที่สองของพระพุทธองค์

มูลเหตุการสร้างเจดีย์ก็เพื่อหาสถานที่ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุหรือบรรจุอัฐิธาตุของบุคคลสำคัญจะได้เป็นสัดส่วน ให้ประชาชนได้ระลึกถึงและบูชาสักการะคุณงามความดีของบุคคลนั้น ซึ่งนิยมสร้างไว้ในหนทาง ๔ แพร่ง ในสี่มุมเมือง เพื่อสะดวกแก่การไปกราบไหว้บูชา โดยยกเอาสิ่งที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ เช่น พระบรมสารีริกธาตุ เป็นต้น ซึ่งประชาชนนับถือมากในสมัยนั้นและสร้างเจดีย์บรรจุไว้ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน^{๑๖}

สรุป ประเพณีการสร้างพระธาตุเจดีย์นั้นถือว่าเป็น ประเพณีของพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะ ซึ่งมีได้มีเฉพาะในสมัยพระโคตมพุทธเจ้าเท่านั้น ในสมัยของพระพุทธเจ้าองค์อื่น ๆ และเมื่อมาถึงสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ก็ได้ทรงสร้างพระธาตุเจดีย์ขึ้นเป็นจำนวนมากชาวพุทธก็

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

^{๑๖} สมหมาย เปรมจิตต์, และคณะ, **พระเจดีย์ในลานนาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๔), หน้า ๒๑-๒๒.

สร้างพระธาตุเจดีย์เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ เพื่อเป็นที่บูชาสักการะ
ทั้งนี้พุทธศาสนิกชนยังมีความเชื่อว่าการที่ได้มากราบสักการบูชาพระธาตุเจดีย์ ก็เปรียบเสมือนได้
กราบสักการะพระพุทธองค์

๒.๒.๓ ประเภทของเจดีย์ในพระพุทธศาสนา

พระธาตุเจดีย์ นิยมแบ่งเป็นชนิดต่าง ๆ ตามหน้าที่ของการสร้างอนุสรณ์นั้น ๆ หรือวัตถุประสงค์ที่
ใช้บรรจุไว้ในเจดีย์ ในมหาปริณิพพานสูตรและมีลัทธิปัญหาได้แบ่งประเภทแห่งพระธาตุเจดีย์ไว้ ๔
ประเภท ดังนี้^{๑๗}

๑) ธาตุเจดีย์ หมายถึง เจดีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุหรือประดิษฐานพระบรม
สารีริกธาตุ หรือพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า เมื่อได้ถวายพระเพลิงแล้วแบ่งตามเมืองต่าง ๆ ๘ แห่ง
ผู้ครองนครนั้น ๆ ได้สร้างพระธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้บูชาสักการะ

๒) บริโภคเจดีย์ หมายถึง การเกิดพุทธานุญาติของพระพุทธเจ้าที่จะให้
พระภิกษุสงฆ์รำลึกถึงพระองค์ไปปลงธรรมสังเวช ตามสังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่ง คือที่ประสูติ ตรัสรู้
แสดงพระธรรมปฐมเทศนา และปรินิพพาน ให้ถือเอาสังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่ง เป็น บริโภคเจดีย์
นอกจากนี้ ยังมีเจดีย์ที่บรรจุพระอังคารรวมกับเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุ ตลอดจนการบรรจุ
ของใช้ในพระพุทธองค์ ก็ถือเป็นบริโภคเจดีย์ด้วยเช่นกัน

๓) ธรรมเจดีย์ หมายถึง เจดีย์ที่ประดิษฐานพระธรรม คัมภีร์ของพระพุทธเจ้า
ส่วนมากได้แก่หัวใจพระพุทธศาสนา คือพระคณาแสดงพระอริยสัจ เช่น คาถา เยธมมา

๔) อุเทสิกเจดีย์ หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นแต่พระพุทธเจ้า เช่น รอยพระ
พุทธบาททงจักร พระแท่น ถือเป็นอุเทสิกเจดีย์ สิ่งแทนพระพุทธเจ้า ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มีการสร้าง
เป็นพระพุทธรูป

สรุป การสร้างพระธาตุเจดีย์นั้นมีทั้งหมด ๔ ประเภท แต่ละประเภทมีความหมายกว้าง
ครอบคลุมสิ่งที่ควรบูชาสักการะทุกอย่าง สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระบรมธาตุ หรืออัฐิ
ธาตุ และสร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา เพื่อเป็นสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา
เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของเหล่าพุทธศาสนิกชนสืบไป การสร้างพระธาตุเจดีย์ทั้ง ๔ ประเภทนี้มี
จุดประสงค์ที่แตกต่างกัน คือ ธาตุเจดีย์ สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า
พระมหากษัตริย์ บริโภคเจดีย์ สร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องหมายสถานที่ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และ
ปรินิพพาน ของพระพุทธเจ้า ธรรมเจดีย์ สร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องหมายสถานแสดงธรรมครั้งแรกของ

^{๑๗} ภัสราภรณ์ เทศธรรม, ตำนานพระธาตุประจำปีเกิด, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๗๙.

พระพุทธเจ้า อุเทสิกเจดีย์ สร้างขึ้นเพื่ออุทิศแด่พระพุทธเจ้า ไม่กำหนดว่าจะต้องทำเป็นอย่างไร ดังนั้นการสร้างพระธาตุเจดีย์ทั้ง ๔ ประเภทนี้ ก็เพื่อเป็นสัญลักษณ์ในทางพระพุทธศาสนาและแสดงถึงความกตัญญูต่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒.๒.๔ การสร้างเจดีย์สมัยหลังพุทธกาล

พระธาตุเจดีย์เป็นสัญลักษณ์ของความเจริญรุ่งเรืองพระพุทธศาสนา พระธาตุเจดีย์เป็นหลักฐานให้ชาวพุทธรุ่นต่อๆ มาได้ศึกษาประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนา ดังนั้นพระธาตุเจดีย์ยิ่งมีมากเท่าใด ย่อมแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในยุคนั้น ซึ่งในสมัยพระโคตมพุทธเจ้าก็ได้มีการสร้างพระธาตุเจดีย์เช่นกัน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ในอินเดียมีกษัตริย์หลายพระองค์ที่ทรงสนพระทัยนับถือและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี โดยเฉพาะยุคของพระเจ้าอโศกมหาราช แห่งราชวงศ์เมารยะ ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๓ ซึ่งมีบันทึกเอาไว้ในการเดินทางของหลวงจีนเหียนจิ่งหรือพระถังซำจั๋งและหลวงจีนฟาเหียนในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ทว่า พบเห็นแต่ซากร่องรอยอารยธรรมแห่งพุทธศาสนา

การสร้างสถูปเป็นพุทธเจดีย์นั้น เป็นที่แพร่หลายในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อพระองค์ได้เสด็จจาริกแสวงบุญไปในที่ต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าหรือพุทธสาวกที่สำคัญ เช่น สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน พร้อมกับทรงสร้างสถูปและเสาอโศกประดิษฐานไว้ยังสถานที่นั้นๆ เพื่อเป็นที่สักการบูชาของคนในท้องถิ่น และเป็นเครื่องชี้ให้คนรุ่นหลังได้รู้ว่า สถานที่แห่งนี้มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า นอกจากนี้ พระองค์ยังได้แจกพระบรมธาตุไปประดิษฐานไว้ในประเทศต่าง ๆ และประสงค์จะให้สร้างสถูป (หรือเจดีย์) บรรจุอัฐิธาตุของพระสังฆเถระ เป็นบริวารของมหาสถูปทั่วชมพูทวีป เป็นจำนวน ๘๔๐๐๐ องค์ด้วย การที่พระเจ้าอโศกทรงรับสั่งให้สร้างเจดีย์ และรวบรวมพระบรมสารีริกธาตุแบ่งไปประดิษฐานไว้ในเจดีย์นั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงวินิจฉัยไว้ว่า ก่อนหน้านั้นมาพุทธเจดีย์มีแต่บริโกตเจดีย์ ที่พระพุทธเจ้าได้ประทานอนุญาตไว้ ๔ แห่ง กับพระธาตุเจดีย์ที่สร้างไว้ ณ เมืองต่าง ๆ ซึ่งได้พระบรมธาตุไปเมื่อแบ่งแจกครั้งแรกอีก ๘ แห่ง ครั้นพระเจ้าอโศกทรงบำรุงพระพุทธศาสนา รุ่งเรืองนับถือกันแพร่หลายไปทั่ว ตลอดจนถึงต่างประเทศ ผู้ที่อยู่ไกลจะไปกระทำสักการบูชาถึงพุทธเจดีย์ก็ไม่สะดวก

พระองค์ยังทรงเห็นว่า เจดีย์นั้นสร้างไว้ที่ไหนก็ได้ ไม่จำเป็นต้องสร้างไว้ในวัด ขรราวาสผู้ประกอบอาชีพบางที่ไม่ประสงค์จะเข้าวัด เพราะต้องเสียเวลามาก หรือบางกรณีอาจเกรงใจพระภิกษุที่อยู่วัด เกรงว่าจะเป็นกรรบกวน แต่ก็ประสงค์บุญ เมื่อมีการสร้างเจดีย์ไว้ในสถานที่ต่าง ๆ^{๑๘}

^{๑๘} ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, นิตยสารธรรมลีลา, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑๖๖ (ตุลาคม ๒๕๕๗) : ๓๑ - ๓๒.

ซึ่งไม่ได้เป็นบริเวณของวัดใดวัดหนึ่ง ชาวบ้านก็ไปกราบไหว้บูชากันตามสะดวก โดยไม่ต้องเกรงว่าจะเป็นการรบกวนพระภิกษุ พระเจ้าอโศกจึงให้รวบรวมพระธาตุมาแบ่งใหม่เป็นส่วนละน้อย แล้วประทานไปให้สร้างเจดีย์ประดิษฐานไว้ตามบรรดาเมืองที่มีผู้คนเลื่อมใสพระพุทธศาสนา ให้เป็นที่สักการบูชาประจำอยู่ในเมืองนั้น ๆ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงมีส่วนในการสร้างเจดีย์สำคัญทางพระพุทธศาสนาในอินเดีย ซึ่งประดิษฐานเป็นที่สักการบูชามาจนถึงปัจจุบัน อาทิ เช่น

“เจดีย์ศรีมหาโพธิ์” ที่พุทธคยา สถานที่ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ สันนิษฐานว่า เริ่มก่อสร้างในสมัยพระเจ้าอโศก เจดีย์องค์นี้สร้างต่อเติมแบบที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันมีความสูง ๑๘๐ ฟุต ลดต่ำลงมาจากพื้น อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของต้นพระศรีมหาโพธิ์ต้นที่ ๔ ราวพุทธศตวรรษที่ ๗ พระมหาเจดีย์ได้เริ่มมีการบูรณะซ่อมแซมและดำเนินการมาแล้วหลายครั้ง พระถังซำจั๋งได้บันทึกเอาไว้ว่า “ตัวอาคารล้อมรอบด้วยทองแดงชุบ ประติและหน้าต่างตกแต่งด้วยลวดลายอันวิจิตร ประดับด้วยทอง เงิน มุก และรัตนต่าง ๆ ด้านขวาซ้ายประตูนอกเป็นซอก ๆ คล้ายห้อง ด้านซ้ายมีรูปพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ด้านขวาเป็นพระเมตไตรยโพธิสัตว์ รูปเหล่านี้ทำด้วยเงินขาวสูง ๖๐ ฟุต ภายในพระมหาเจดีย์ประดิษฐาน “พระพุทธเมตตา” พระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปะปาละ ซึ่งมีพุทธลักษณะที่งดงามรอบบริเวณมีเสาหินที่สร้างขึ้นสมัยพระเจ้าอโศก มีรั้วล้อมรอบไว้อย่างแข็งแรง ด้านตะวันตกของพระมหาเจดีย์เป็นโพธิบัลลังก์ ซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธทั่วโลก ผู้มีศรัทธาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เดินทางมาสักการะกันอย่างมิขาดสาย

“ธัมเมกขสถูป” ที่สารนาถ สถานที่แสดงปฐมธรรมเทศนาธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร โปรดพระปัญจวัคคีย์ สันนิษฐานว่า สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ แต่นักวิชาการบางท่านมีความเห็นว่าเจดีย์สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกหรือประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒-๓ แต่ในข้อเท็จจริง บนพื้นฐานของรูปทรง มิติ การประดับตกแต่ง จึงเป็นไปได้ว่าเจดีย์ถูกสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๑ องค์ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน สันนิษฐานว่าแต่งเติมเป็นศิลปะแบบคุปตะ พระสถูป (เจดีย์) เป็นรูปทรงบาตรคว่ำ ก่อสร้างด้วยหินทราย ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๘ เมตรครึ่ง สูง ๓๓ เมตร มีช่อง ๘ ช่องรอบองค์สถูป ซึ่งเป็นสัญลักษณ์บ่งถึงมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นความหมายของ “ธัมเมกข” คือ ธัมมะ (ธรรมะ) + อิกขะ (เห็น) จึงหมายถึง สถานที่แสดงธรรมให้เห็นถึงความหลุดพ้น เป็น ๑ ใน ๔ สังเวชนียสถานที่พระพุทธองค์ตรัสเชิญชวนให้พุทธบริษัทได้เข้าใกล้ทั้งกายและใจ เพื่อให้เกิดความสังเวช อันเป็นเครื่องนำพาไปสู่ความสุขที่แท้จริงของชีวิตนั่นเองครับ “มหาสถูป” ที่สาญจี ปัจจุบันอยู่ในรั้วมัสยัมประเทศของอินเดีย ที่นี้เป็นดินแดนแห่งสถูป (เจดีย์) วัด วิหาร และเสาศิลาจารึก สันนิษฐานว่าเริ่มสร้างขึ้นตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๕๐^{๑๙}

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

แต่เดิมเป็นเจดีย์ที่สร้างด้วยดิน และได้มีการบูรณะเพิ่มเติมในสมัยราชวงศ์สุโขทัย หรือประมาณพุทธศตวรรษที่ ๓-๔ ถูกค้นพบโดยนักโบราณคดีชาวอังกฤษ ซึ่งได้พบสลูปองค์ ที่ ๑,๒,๓ พร้อมกุฎีที่พังลงเป็นจำนวนมาก แต่สลูปได้ถูกทำลายเป็นจำนวนมาก โดยพวกนักล่าสมบัติ

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงสร้างมหาสลูปสาญจีขึ้น ในสมัยที่เป็นอุปราชปกครองกรุงอุชเชนี ด้วยพระประสงค์สำคัญ ๔ อย่างคือ

- ๑) เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 - ๒) เพื่อบรรจุพระธาตุของพระอัครสาวก พระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะ รวมทั้งพระธาตุของพระสมณทูตอีก ๑๐ รูป ที่ทรงส่งไปประกาศพระศาสนาภายหลังการสังคายนาครั้งที่ ๓
 - ๓) เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่พระโอรส “มหินทระเถระ” และพระธิดา “พระสังฆมิตตาเถรี”
 - ๔) เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่พระมเหสีพระนามว่า พระนางเวทิสา ผู้มีถิ่นกำเนิดที่สาญจี แห่งนี้
- ปัจจุบันสลูปเจดีย์สาญจีอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ มีลักษณะเป็นรูปกลม “ทรงโอคว่ำ” ถือเป็นรูปแบบที่เก่าแก่ที่สุด มีความสูง ๑๖ เมตร กว้าง ๓๗ เมตร มีประตูทางเข้าทั้งสี่ทิศ มียอดฉัตรสามชั้น พร้อมกำแพงหินสลักภาพพุทธประวัติทั้งดงามยิ่งนัก รวมถึงภาพพระพุทธรูปในอดีต และภาพสัตว์ต่าง ๆ ที่สื่อความสำคัญทางพระพุทธศาสนา สลูปเจดีย์ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคือหมายเลข ๑ เชื่อว่า บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธรูป และจากการสำรวจขุดค้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๔ ได้พบผอบบรรจุพระธาตุอยู่ในสลูปเจดีย์หมายเลข ๓ มีอัฐิธาตุของพระอัครสาวกทั้ง ๒ คือพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ^{๒๐}

สรุป การสร้างพระธาตุเจดีย์หลังสมัยพุทธกาลนั้น เป็นที่แพร่หลายในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อพระองค์ได้เสด็จจาริกแสวงบุญไปในที่ต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปหรือพระสาวกที่สำคัญ เช่น สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน พร้อมกับทรงสร้างสลูปและเสาอโศกประดิษฐานไว้ยังสถานที่นั้น ๆ ในเวลาต่อมาพระองค์ก็ได้สร้างพระธาตุเจดีย์ ๘๔๐๐๐ องค์ เพื่อเป็นบริวารของมหาสลูปแล้วได้แจกพระบรมธาตุไปประดิษฐานไว้ทุกเจดีย์ นอกจากนี้ ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ภายหลังการเดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเถระยังดินแดนสุวรรณภูมิ ส่งผลให้สลูปเจดีย์จากอินเดีย ได้ส่งอิทธิพลต่อการสร้างเจดีย์ในประเทศต่าง ๆ

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗.

๒.๒.๕ รูปแบบของเจดีย์

เจดีย์ในพระพุทธศาสนามีหลากหลายรูปแบบ แต่ละรูปแบบจะมีการสอดแทรกความเชื่อ และหลักธรรมคำสอนแฝงอยู่ ในแต่ละยุคสมัยล้วนมีการสร้างพระธาตุเจดีย์ที่มีรูปแบบทั้งเหมือนและแตกต่างกันดังจะได้กล่าวถึงต่อไปนี้

รูปแบบของเจดีย์ในอินเดียโบราณ มีลักษณะเป็นเนินดินที่สร้างขึ้นเหนือหลุมฝังศพ ซึ่งเป็นที่มาของเจดีย์ทรงระฆังในปัจจุบัน แต่ก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีรูปทรงอย่างไรแน่ ต่อมาจึงมีวิวัฒนาการเป็นรูปแบบต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเขียนไว้ในเรื่อง “ตำนานพุทธเจดีย์” พอสรุปความได้ว่า ประเพณีการสร้างสถูปเป็นพุทธเจดีย์ แพร่หลายในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเมื่อครั้งพระองค์แจกพระบรมธาตุไปประดิษฐานไว้ในประเทศต่าง ๆ และประสงค์จะให้สร้างสถูป (หรือเจดีย์) ที่บรรจุอัฐิธาตุของพระสงฆ์เถระเป็นบริวารของมหาสถูปด้วยทุกแห่งไป

ครั้นเมื่อเกิดมีประเพณีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นในสมัยคันธาระ บางแห่งก็มีการแก้แบบของสถูปให้มีซุ้มประจําองค์สถูป เพื่อบรรจุพระพุทธรูปอันจะทำให้องค์สถูปงดงามขึ้น พระสถูปเดิมนั้นจัดอยู่ในประเภทธาตุเจดีย์เลยกลายมาเป็นอุเทสิกเจดีย์ด้วย คนทั้งหลายก็นิยมที่จะสร้างสถูปเป็นอุเทสิกเจดีย์อุทิศพระพุทธรูปเจ้า ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท (หรือหินยาน) นิยมสร้างสถูปเป็นธาตุเจดีย์ คือเป็นที่บรรจุพระบรมธาตุ (อัฐิธาตุ) ในขณะที่ประเทศนับถือมหายานนิยมสร้างสถูปเป็นอุเทสิกเจดีย์ เช่น เจดีย์บุโรพุทโธ (บรัมพุทโธ) ที่ดำเนินการสร้างเรื่อยไปจนสร้างเสร็จประมาณ พ.ศ. ๑๓๐๐ มีทั้งหมด ๑๐ ชั้น ใช้หินก่อสร้างประมาณ ๒,๐๐๐,๐๐๐ ลูกบาศก์ฟุต ใช้คนงานวัน ๑,๐๐๐ คน ใช้เวลาก่อสร้างประมาณ ๓๕ ปี มีภาพประกอบเรื่องราวต่าง ๆ ๑,๔๖๐ ภาพ เป็นภาพประกอบอีก ๑,๒๑๒ ภาพ องค์เจดีย์ตั้งแต่ชั้นที่ ๑-๘ มีพระพุทธรูปเรียงรายในแต่ละชั้นโดยรอบ จำนวน ๕๐๕ องค์

มีเจดีย์อีกประเภทหนึ่งที่เรียกว่า “ปรางค์” มีแบบอย่างมาจากปราสาท (เรือนหลายชั้น) ปราสาทนี้เดิมทีเดียวสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่อยู่ของคนมั่งมี สร้างด้วยไม้ ต่อมา มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแบบการสร้างปราสาท นิยมสร้างอิฐและศิลาเกิดเป็นพระปรางค์ นิยมสร้างกันทั้งในกลุ่มคนที่นับถือพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ (ฮินดู) สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปหรือเทวรูป ถ้าเป็นพระปรางค์ในพระพุทธศาสนา ยอดทำเป็นสถูป แต่ถ้าเป็นปรางค์ในศาสนาพราหมณ์ ยอดทำเป็นตรีศูล ๓ สามแฉก หรือ นพศูล ๙ แฉก^{๒๑}

^{๒๑} พระมหาสมจินต์ สมมาปณฺโณ, เจดีย์ในพระพุทธศาสนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=392&articlegroup_id=97
[๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐]

ส่วนเจดีย์ที่พบในประเทศไทย มีทั้งแบบเจดีย์ประธานยอด “ดอกบัวตูม” ที่วัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย เจดีย์ประธาน “ทรงระฆัง” ที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน เจดีย์ทรงระฆังแบบทรงเครื่อง เจดีย์ทรงเครื่องวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระบรมมหาราชวัง เจดีย์วัดสามพิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เจดีย์ทรงปราสาท แบบหริภุญชัย ที่วัดกุฎีดอน จังหวัดลำพูน เจดีย์ทรงปราสาทแบบสุโขทัย ที่วัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย เจดีย์ทรงปราสาทยอดระฆังแบบสุโขทัย ที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว ศรีสัชนาลัย เจดีย์ทรงปราสาทแบบขอม ที่ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เจดีย์ทรงปราสาทแบบขอม ปรากฏสามยอด จังหวัดลพบุรี

เจดีย์ทรงปราสาท ปรากฏประธาน ที่วัดมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี พระปราสาทวัดอรุณราชวราราม เจดีย์ทรงปราสาทนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรม ๒ สาย พราหมณ์ (ฮินดู) กับพระพุทธศาสนา ยอดปราสาทเป็น ๓ แฉก (ตรีศูล) แสดงถึงอาวุธประจำตัวของพระศิวะ (พระอินทร์) หรือแสดงถึงเทพใหญ่ ๓ องค์ของฮินดูคือ พระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ (ตรีมูรติ) ยอดปราสาทเป็น ๙ แฉก เช่นปราสาทวัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพมหานคร มีถึงรูปดาบแตกสาขากออกไป ๔ ทิศ แสดงถึงโลกุตตรธรรม ๙^{๒๒}

สรุป เจดีย์มีอยู่ ๒ ประเภท คือเจดีย์ทรงปราสาทและเจดีย์ทรงปราสาท โดยมีลักษณะเด่นและแตกต่างกันดังนี้ เจดีย์ทรงปราสาทคือรูปแบบของเรือนที่มีหลายชั้นซ้อนกัน (ชั้นซ้อน) หรือ ที่มีหลังคาลาดหลายชั้นซ้อนลดหลั่นกัน (หลังคาซ้อน) ตอนกลางของเจดีย์ทรงปราสาทอาจมีหรือไม่มีห้องคูหาก็ได้ เรียกส่วนนี้ว่า เรือนธาตุ เป็นส่วนสำคัญที่ไว้ประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ที่ คูหา หรือ ซุ้มจระนำ ที่ผนัง เรือนธาตุมักมีทรางสี่เหลี่ยมตั้งอยู่เหนือฐานเรือนธาตุเป็นชั้นซ้อน หากชั้นซ้อนนั้นเป็นหลังคาลาด ก็ต่อยอดเป็นกรวยและมีทรงระฆังเป็นส่วนประกอบสำคัญ แม้ว่าปราสาทมีแต่เรือนชั้นโดยไม่จำเป็นต้องมียอดแหลม แต่การทำหลังคาซ้อนและต่อยอดแหลม ก็เป็นปราสาทแบบหนึ่งด้วย เรียกว่า กุฎาคาร หรือ เรือนยอด เจดีย์ทรงปราสาท คือเจดีย์ที่มีทรางคล้ายดอกข้าวโพด ประกอบด้วยส่วนฐานรองรับส่วนกลางคือเรือนธาตุ และส่วนบนเป็นชั้นซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไปดังกล่าวนี้นี้ คล้ายคลึงมาจากรูปแบบของปราสาทขอม แต่เจดีย์ทรงปราสาทโปร่งเพรียวกว่าปราสาทแบบขอม นิยมเรียกเจดีย์ทรงปราสาทอย่างสั้น ๆ ว่า พระปราสาท ทั้งยังใช้เรียกต้นแบบคือปราสาทขอมด้วย

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙.

เจดีย์มีส่วนประกอบสำคัญ ๓ ตอน คือ^{๒๓}

ตอนล่าง-ฐาน ฐานมีหลายประเภท เรียกชื่อต่าง ๆ กันตามการใช้งาน ฐานไฟหรือฐานเวที รองรับสิ่งก่อสร้างหลายชนิดรวมกัน เช่น ฐานไฟที่รองรับพระศรีรัตนเจดีย์ เจดีย์ทอง วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ฐานเชิงบาตรหรือฐานบัวเชิงบาตร เช่นฐานบัวเชิงบาตรปราสาทประธาน วัดราชบูรณะ พระนครศรีอยุธยา ฐานเขียง

ตอนกลาง-องค์เรือนธาตุ ตอนกลางนี้ เรียกแบบวัฒนธรรมทิเบตว่า “ครรรธาตุ” ส่วนสำคัญของตอนกลางของเจดีย์ห้องหรือซุ้ม (ช่อง-จรณะ) (หรือไม่มีก็ได้) ห้องหรือซุ้มนี้นี้สำหรับประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อาจเป็นอัฐิธาตุหรือพระพุทธรูป เจดีย์บุโรโด (บรมพุทโธ) มีห้องสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป หรือเจดีย์กู่กุดในวัดจามเทวี จังหวัดลำพูน ทำเป็นรูปซุ้มฝักเพกา เช่นซุ้มฝักเพกาของเจดีย์วัดป่าสัก เชียงแสน ซุ้มหน้านางของเจดีย์แปดเหลี่ยม วัดสะดือเมือง เชียงใหม่ ซุ้มคดโค้ง เจดีย์ราย วัดเจดีย์เจ็ดแถว ศรีสะเกษ

ตอนบน-ยอด ตอนบนนี้มีส่วนประกอบสำคัญ เรียกว่า เหนือครรรธาตุขึ้นไป เรียกว่า “บัลลังก์” เป็นฐานเชื่อมต่อระหว่างครรรธาตุกับส่วนที่เหนือขึ้นไปซึ่งเรียกว่า “ปล้องไฉน” คือส่วนที่มีลักษณะเป็นฉัตรหรือร่มซ้อนกันลดหลั่นขึ้น วัฒนธรรมทิเบตถือว่าเป็นสัญลักษณ์บ่งถึงรูปาวจรภูมิ ๑๖ ชั้น เหนือขึ้นไปอีกเรียกว่า “แจกัน/ลูกแก้ว” หรือ “กลส” หรือ “เม็दन้าค่าง” ถือเป็นส่วนบนสุดของเจดีย์ เหนือขึ้นไปเรียกว่า “แดนศุนยตา”

สรุป ฐานล่างของเจดีย์ มีหลายประเภท เรียกชื่อต่างกันตามการใช้งาน ฐานนั้นสร้างขึ้นเพื่อรองรับสิ่งก่อสร้างหลายชนิดรวมกัน ตอนกลาง-องค์เรือนธาตุ เรียกแบบวัฒนธรรมทิเบตว่า ครรรธาตุ ส่วนสำคัญของตอนกลางของเจดีย์ห้องหรือซุ้มสำหรับประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อาจเป็นอัฐิธาตุหรือพระพุทธรูป ตอนบน-ยอด ตอนบนนี้มีส่วนประกอบสำคัญ เรียกว่า บัลลังก์ เป็นฐานเชื่อมต่อระหว่างครรรธาตุกับส่วนที่เหนือขึ้นไปซึ่งเรียกว่า ปล้องไฉน คือส่วนที่มีลักษณะเป็นฉัตรหรือร่มซ้อนกันลดหลั่นขึ้น วัฒนธรรมทิเบตถือว่าเป็นสัญลักษณ์บ่งถึงรูปาวจรภูมิ ๑๖ ชั้น

๒.๒.๖ พระธาตุเจดีย์กับสังคมไทย

ประเพณีการสร้างเจดีย์ในประเทศอาจมีมาก่อนที่พระโสณะ พระอุตตระ และคณะจะมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ เพราะในตอนแรกที่พระเจ้าอโศกเมื่อกครั้งที่ยังไม่นับถือพระพุทธศาสนา ยกทัพไปตีแคว้นกาลีงคะแตกยับเยิน ประชาชนชาวกาลีงคะบางส่วนได้อพยพมาที่ดินแดนสุวรรณภูมินี้ ซึ่งคนเหล่านั้นอาจนับถือพระพุทธศาสนาอยู่ก่อน และร่วมกันสร้างเจดีย์ขึ้นเพื่อ

^{๒๓} พระมหาสมจินต์ สมมาปณฺโณ, *เจดีย์ในพระพุทธศาสนา*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=392&articlegroup_id=97 [๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

กราบไหว้บูชา ต่อเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชกลับจากแคว้นกาลิงคะ ทรงสดพระทัยจากภัยพิบัติแห่งสงคราม หันมานับถือพระพุทธศาสนา ทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ ๓ แล้วส่งสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในนานาประเทศ พระโสณะ พระอุตตระ และคณะได้เดินทางมายังสุวรรณภูมิ จึงได้สร้างพระปฐมเจดีย์ขึ้นเป็นที่บูชาสักการะ ประเพณีการสร้างเจดีย์ยังแพร่หลายนับตั้งแต่นั้นมา พระเจดีย์สำคัญในประเทศไทย ดังต่อไปนี้

๑) พระปฐมเจดีย์

พระปฐมเจดีย์ ถือว่าเป็นเจดีย์องค์แรกที่สูงขึ้นในประเทศไทย ประมาณ พ.ศ. ๓๐๐ สมัยที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ พระโสณะ พระอุตตระ และคณะได้เดินทางมาประกาศพระพุทธศาสนาที่ดินแดนสุวรรณภูมิ องค์เจดีย์ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันไม่ใช่องค์เดิม แต่เป็นเจดีย์ที่ก่อขึ้นมาใหม่หุ้มองค์เดิมไว้ พระปฐมเจดีย์องค์เดิมมีลักษณะเหมือนเจดีย์ที่สาญจิ ประเทศอินเดีย (ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเหมือนกัน) กล่าวคือ องค์เจดีย์เป็นรูปกลม เหมือนโอหรือขันน้ำคว่ำ ข้างบนทำเป็นพุทธอาสน์สี่เหลี่ยม ตั้งไว้ มีฉัตรปกเป็นยอด ฐานเจดีย์ทำเป็นสี่เหลี่ยม รอบฐานทำเป็นที่เดินประทักษิณ

พระปฐมเจดีย์ ถูกค้นพบและได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งปัจจุบันเป็นศูนย์กลางเมืองนครปฐม อีกทั้งองค์พระปฐมเจดีย์ยังเป็นเจดีย์ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก มีการบูรณะปฏิสังขรณ์ โดยการสร้างเจดีย์ครอบองค์เดิมมาหลายต่อหลายครั้ง ซึ่งในการบูรณะได้แล้วเสร็จ ลงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระร่วงโรจฤทธิ์ ประดิษฐานได้ทางด้านทิศเหนือขององค์พระปฐมเจดีย์ด้วย ปัจจุบันองค์พระปฐมเจดีย์ได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานแล้ว รวมถึงบริเวณวัดพระปฐมเจดีย์วัดใหญ่ ในสงวนสงวนาสภาก็ได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานเช่นกัน หากวิเคราะห์การวางและจัดทำผังเมืองรวม กล่าวได้ว่ายังไม่ครอบคลุมเนื่องจากถูกกำหนดเป็นพื้นที่สีเทาอ่อน ซึ่งเป็น สถาบันศาสนา แต่องค์พระปฐมเจดีย์ในสงวนพุทธาวาสมีความสำคัญมากกว่านั้น เนื่องจากเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ และเป็นโบราณสถานที่มีคุณค่าหาที่ใดเสมอเหมือนมิได้ จึงควรมีการกำหนดในการวางและจัดทำผังเมืองเสียใหม่ให้เป็นพื้นที่สีน้ำตาอ่อนทั้งหมด เพื่ออนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์นี้ไว้ตราบนานเท่านาน^{๒๔}

จากเอกสารเก่าที่บันทึกเรื่องนี้ไว้มีประวัติว่า พระปฐมเจดีย์ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๕๐๐ ก็มี พ.ศ. ๑๐๐๐ ก็มี พ.ศ. ๑๑๘๕ ก็มี พ.ศ. ๑๒๖๔ ก็มี พ.ศ. ๑๖๓๐ ก็มี ความสูง ๔๐ วา ๕ ศอก มีพระแท่นบรรทม ที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาบรรทม บรรจุพระทันตธาตุ คือ พระเขี้ยวแก้ว องค์หนึ่ง บรรจุพระบรมธาตุ หนึ่งทะนาน มีปรากฏก่อนพบพระพุทธบาท พระพุทธฉายกว่าพันปี

^{๒๔} ชุตินันท์ สาแก้ว สิทธิพร ภิรมย์รัตน์, “การศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาเมืองนครปฐมเพื่อการวางแผนอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน”, วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓ (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๗) : ๑๒๗๗.

๒) พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช

ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช และตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ได้ให้ความตั้งแต่สมัยพุทธ ครึ่งเสด็จดับขันธปรินิพพาน แล้วมีการแบ่งและประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ณ ที่ต่าง ๆ โดยในคราวถวายพระเพลิงนั้นพระเกษมมหาเถระได้กำบังกายเข้าในกองเพลิง อัญเชิญพระทันตธาตุออกไปถวายพระเจ้าสิงหาราชแห่งนครป่าหมาก ต่อมาเรียกนครนี้ว่า ทนบุรี มีกษัตริย์เมืองต่าง ๆ ยกทัพมาชิงพระทันตธาตุนี้มิได้ขาด กระทั่งกษัตริย์หนุ่ม ๕ พระองค์ยกทัพเข้าประชิดเมือง เพราะเจ้าสิงหาราชคาดการณ์ว่ายากจะรักษาเมืองไว้ได้ จึงให้พระราชธิดา ราชบุตร พระนางเหมชาลา พระทนทกุมาร อัญเชิญพระทันตธาตุลงกำปั่นหนีไปกรุงลังกาเพื่อถวายแก่พระเจ้ากรุงลังกาที่ได้มาทูลขอของหลายครั้งแล้วแต่เรือกำปั่นถูกพายุลัดแตกกลางทะเลซัดทั้งสองฝั่งแล้วเดินทางถึงหาดทรายแก้วฝั่งพระทันตธาตุที่ซ่อนในพระเกศาของพระนางเหมชาลาลง ณ หาดทรายแก้ว จนเมื่อพระมหาเถรพรหมเทพพบเข้า ได้นำสองกุมารอัญเชิญพระทันตธาตุต่อไปยังลังกา ถวายต่อพระเจ้าทศคามมุณีสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ประดิษฐานพร้อมผูกภาพนตร์รักษาไว้ในลังกา แล้วให้อัญเชิญพระบรมสารีริก ๒ ทะนาน ประทานให้พระนางเหมชาลาและเจ้าทนทกุมารอัญเชิญมาประดิษฐาน ณ หาดทรายแก้ว ที่พระทันตธาตุเคยมาสถิต ก่อนจะเสด็จกลับทนบุรีที่ศึกสงบลงแล้ว โดยที่หาดทรายแก้วนั้น ต่อมาเมื่อพระเจ้าธรรมโศกราช แห่งเมืองเขยวราชทรงอพยพผู้คนหนีไข้ห่าลงมาทางใต้ตามลำดับถึงหาดทรายแก้ว แก่ไข้ห่าได้สำเร็จด้วยพิธีทำเงินตรานะโมแล้ว ให้ขุดหาพระบรมสารีริกธาตุ แก่ภาพนตร์ได้แล้วทรงสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุและสร้างเมืองนครศรีธรรมราชขึ้น

พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชนี้แม้ว่าจะมีผู้กล่าวว่าเป็นของที่สร้างคลุมพระสถูปองค์เดิมภายในก็ตาม แต่ลักษณะก็เป็นของเก่าแก่และเชื่อกันว่าได้รับอิทธิพลของพระเจดีย์แบบลังกาเจดีย์พระบรมธาตุคงสร้างขึ้นในรามพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ในสมัยที่เมืองนครศรีธรรมราช ยังเป็นราชธานีของภาคใต้อยู่ลักษณะของพระเจดีย์ในระยะแรกนั้นมีเจดีย์เล็กประดับที่มุมทั้งสี่ และรอบๆ ฐานประดับด้วยช้างหัวโผล่ออกมานอกซุ้ม พระเจดีย์นี้เป็นสัญลักษณ์ของความเจริญรุ่งเรืองของเมืองนครศรีธรรมราช เพราะได้กลายเป็นแบบอย่างให้แก่พระสถูปเจดีย์อีกหลาย ๆ องค์ ซึ่งสร้างขึ้นมาในสมัยหลัง ๆ จนทุกวันนี้ พระเจดีย์พระธาตุนครศรีธรรมราชกลายเป็นเจดีย์ที่ส่งอิทธิพลในทางศิลปะสถาปัตยกรรมไปยังเจดีย์ในภาคต่าง ๆ ทางภาคกลางและภาคเหนือของประเทศไทย^{๒๕}

^{๒๕} จูฑรัตน์ ยงประพัฒน์, ตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts>, [๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

๓) พระธาตุพนม

พระธาตุพนมเป็นปูชนียสถานสำคัญอันเป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชนริมสองฝั่งโขงและประชาชนทั่วไป พระธาตุพนม ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ หน้า ๓๖๘๗ ลงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ และกำหนดขอบเขตโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๙๖ ตอนที่ ๑๖๐ หน้า ๓๒๑๗ ลงวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๒๒ มีพื้นที่ประมาณ ๑๗ ไร่ ๓ งาน ๕๖ ตารางวา องค์พระธาตุพนม ตั้งอยู่ภายในวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร ตำบลธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัด นครพนม สถานที่ตั้งขององค์พระธาตุพนมเป็นเนินดินสูงกว่าบริเวณโดยรอบประมาณ ๒ เมตร เนินดินอันเป็นที่ตั้งขององค์พระธาตุพนมนี้กล่าวเรียกในตำนานว่า “ภูคำพร้าว” ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำโขง (ห่างประมาณ ๖๐๐ เมตร) ทิศตะวันออกติดถนนขยางกูร (ถนนสายนครพนม-อุบลราชธานี) ห่างจากถนนสายนี้ไปทางทิศตะวันออกจะพบบึงน้ำกว้างประมาณ ๓๐๐ เมตร ยาวขนานไปกับแม่น้ำโขง เรียกกันในท้องถิ่นว่า “บึงธาตุ” และเชื่อกันว่าบึงนี้ถูกขุดขึ้นในอดีตเพื่อนำเอาดิน ที่ได้มาปั้นอิฐก่อองค์พระธาตุพนมขึ้น

ตามตำนานพระธาตุพนมกล่าวไว้ว่า องค์พระธาตุพนมนี้สร้างครั้งแรกเมื่อราว พ.ศ. ๘ ขณะที่อาณาจักรศรีโคตรบูรณ์ กำลังเจริญรุ่งเรือง โดยเจ้าผู้ครองนครในแคว้นต่าง ๆ ทั้ง ๕ มีพญาศรีโคตรบูรณ์ เป็นต้น และพระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ ซึ่งมีพระมหากัสสปเถระเป็นประมุข เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็ได้อัญเชิญพระอัฐิธาตุ (กระดูกส่วนหน้าอก) ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระมหากัสสปเถระนำมาจากอินเดียประดิษฐานไว้ข้างใน

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ตามตำนานจะกล่าวว่าพระธาตุพนมถูกสร้างขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๘ แต่จากหลักฐานทางโบราณคดีเท่าที่ปรากฏ สันนิษฐานได้ว่าองค์พระธาตุพนมน่าจะถูกสร้างขึ้นในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔ หลักฐานสำคัญที่ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ คือ ภาพสลักอิฐแบบโบราณที่ประดับอยู่บริเวณส่วนเรือนธาตุของพระธาตุพนมอันมีลักษณะรูปแบบคล้ายศิลปะทวารวดีแบบฝีมือของช่างพื้นเมืององค์พระธาตุพนมได้รับการบูรณะมาหลายครั้ง โดยเฉพาะตั้งแต่สมัยของพระเจ้าโพธิ์ศัลลราช แห่งอาณาจักรล้านช้าง (ราว พ.ศ. ๒๐๗๒-๒๑๐๓) พระองค์ได้เสด็จลงมาบูรณะและสถาปนาวัดพระธาตุพนมขึ้นเป็นพระอารามหลวงจากนั้นเป็นต้นมาจึงได้เกิดเป็นประเพณีที่ผู้ครองอาณาจักรล้านช้างในสมัยต่อ ๆ มาจะลงมาบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระธาตุพนมเป็นประจำแทบทุกพระองค์ การบูรณะครั้งสำคัญที่ควรกล่าวถึงคือ การบูรณะของท่านราชครูโพนสะเม็กจากเมืองเวียงจันทร์^{๒๖}

^{๒๖} สำนักศิลปากร ที่ ๑๐ ร้อยเอ็ด, พระธาตุพนม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.finearts.go.th/fad10/parameters/km/item/%E0%B8%9E%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%98%E0%B8%B2%E0%B8%95%E0%B8%B8%E0%B8%9E%E0%B8%99%E0%B8%A1.html>, [๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

เมื่อ พ.ศ.๒๒๓๓-๒๒๓๕ โดยช่างจากนครเวียงจันทน์ ในการบูรณะครั้งนี้ทำให้พระธาตุพนมได้รับอิทธิพลรูปแบบส่วนยอดมาจากพระธาตุหลวงที่นครเวียงจันทน์ ซึ่งน่าจะเป็นการกำหนดรูปแบบที่แน่นอนขององค์พระธาตุพนมตั้งแต่นั้นมา และได้กลายเป็นแบบฉบับของงานก่อสร้างองค์พระธาตุในภาคอีสานตอนบน

การบูรณะปรากฏอีกครั้งในปี พ.ศ.๒๔๔๔ พระอุ่มขม้ายทา วิกบุรพา จังหวัดอุบลราชธานี พระอาจารย์มั่น พระอาจารย์เลา กับคณะ ได้ธุดงค์มาถึงวัดพระธาตุพนม จึงคิดจะบูรณปฏิสังขรณ์ จึงได้เชิญพระครูวิโรจน์รัตโนบล เจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ทางการช่างมาซ่อม ได้ทำการทูลบุงเก่าที่ชำรุดแล้วโบกใหม่ ทาสีประดับกระຈก กระเบื้องเคลือบในที่บางแห่ง และลงรักปิดทองที่ยอด การบูรณะที่สำคัญอีกครั้ง ได้แก่ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ คณะรัฐมนตรีได้มอบหมายให้ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ รัฐมนตรีและอธิบดีกรมศิลปากรในขณะนั้นดำเนินการ ในการบูรณะพระธาตุครั้งนี้ได้ซ่อมแซมโดยเทคนิคเสริมเหล็กจากส่วนเหนือฐานหรือพระธาตุชั้นที่ ๑ ขึ้นไปจนถึงยอดสุด แล้วต่อยอดให้สูงขึ้นไปอีก ๑๐ เมตร และเพิ่มฉัตรทองคำเหนือยอดองค์พระธาตุ (เฉพาะฉัตรทองคำ ที่ดำเนินการสร้างใหม่แทนฉัตรองค์เก่า สร้างแล้วเสร็จและนำไปประดิษฐานเมื่อวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๗) การบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ คือ ในช่วงเดือนพฤษภาคม ๒๕๑๙ ถึง เดือนมีนาคม ๒๕๒๒ กรมศิลปากรได้ดำเนินการปฏิสังขรณ์พระธาตุพนมขึ้นใหม่ภายหลังที่องค์พระธาตุพังทลายล้มทั้งองค์เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๑๘^{๒๗}

สรุป การสร้างพระธาตุเจดีย์ให้ประเทศไทยนั้นได้รับอิทธิพลมาจากประเทศอินเดีย ซึ่งเริ่มแรกของการสร้างนั้นคือสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช หลังจากท่านเป็นองค์อุปถัมภ์ให้การทำสังคายนาครั้งที่สามแล้ว พระองค์ก็ได้ส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่างๆ ที่ดินแดนสุวรรณภูมิ ทั้งนี้การสร้างพระปฐมเจดีย์ถือว่าเป็นองค์แรกที่สูงขึ้นในประเทศไทย ประมาณ พ.ศ. ๓๐๐ สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งการสร้างเจดีย์แต่ละแห่งในประเทศไทยนั้น สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า โดยมีประเพณีการสร้างมาตั้งแต่พระทีปังกรพุทธเจ้าเป็นต้นมา จนมาถึงสมัยพระโคตมพุทธเจ้าก็มีประเพณีการสร้างพระธาตุด้วยเช่นกัน สมัยพระโคตมพุทธเจ้ามีการสร้างเจดีย์อยู่ ๔ ประเภทคือ พระธาตุเจดีย์ พระธรรมเจดีย์ บริโภคเจดีย์ อุเทสิกเจดีย์ ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชถือว่าการสร้างพระธาตุเจดีย์เผยแผ่มากที่สุด เพราะฉะนั้นประเทศไทยจึงมีการสร้างพระธาตุเจดีย์เป็นจำนวนมาก ซึ่งจะเรียกได้ว่าเป็นอาณาจักรแห่งเจดีย์เลยทีเดียว

๒.๓ ความสำคัญของพระธาตุเจดีย์ในพระพุทธศาสนา

สถูปหรือเจดีย์นั้นในพระพุทธศาสนา เรียกว่า พระสถูป ต้อง ใช้คำว่า พระ นำหน้าด้วย เพราะเป็นของสูงเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์สูงสุดเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุการสร้างสถูปหรือเจดีย์เป็นประเพณีของพุทธศาสนิกชน ซึ่งมีได้มีเฉพาะในสมัยพระโคตมพุทธเจ้าเท่านั้น ในสมัยของพระพุทธเจ้าองค์อื่น ๆ ชาวพุทธก็สร้างสถูปหรือเจดีย์เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์เพื่อเป็นที่บูชาสักการะทั้งสิ้น^{๒๘} สถูปเจดีย์แต่เดิมนั้นสร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุเมื่อพระสงฆ์สาวกเดินทางไปประกาศศาสนา ณ ที่ใด หากนำพระบรมสารีริกธาตุไปด้วยก็จะนำพระบรมสารีริกธาตุไปบรรจุในสถูปเจดีย์ที่ก่อไว้เพื่อให้คนเคารพบูชาเป็นหลักยึดเหนี่ยวของจิตใจในประเทศนั้นๆ พระสถูปจึงเกิดก่อนพระพุทธรูป^{๒๙} ความสำคัญของพระธาตุเจดีย์ประมวลพอสังเขปได้ดังนี้

๒.๓.๑ พระธาตุเจดีย์เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

ได้มีการสร้างพระสถูปเจดีย์ เพื่อเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ตั้งแต่ภายหลังการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปแล้ว และกลายเป็นประเพณีนิยมในการสร้างพระพุทธรูปเจดีย์ เพื่อเป็นพุทธบูชาสืบต่อบวรพระพุทธศาสนาเรื่อยมา เรื่องนี้มีจารึกไว้ในคัมภีร์ พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค มหาปรินิพพานสูตร^{๓๐} ได้กล่าวถึงพุทธดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนทเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อพระบรมศพและการสร้างพระสถูปว่า ท่านพระอานนททูลถามว่า พวกข้าพระองค์จะปฏิบัติต่อพระสรีระของพระตถาคตอย่างไร พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พวกเธออย่ากังวลเพื่อบูชาสรีระของตถาคต จงพยายาม ขวนขวายทำหน้าที่ของตนเอง อย่าประมาทใน หน้าที่มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่เถิด กษัตริย์ พราหมณ์คหบดีผู้เป็นบัณฑิต ผู้เลื่อมใสในตถาคต จะทำการบูชาสรีระของตถาคตเอง”

ท่านพระอานนททูลถามว่า “พวกเขาพึงปฏิบัติต่อพระสรีระของพระตถาคตอย่างไร ? ” พระผู้มีพระภาค ตรัสตอบว่า “พึงปฏิบัติต่อสรีระของตถาคต เหมือนอย่างที่เขาปฏิบัติต่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิ” ท่านพระอานนททูลถามว่า “พวกเขาปฏิบัติต่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิอย่างไร ? ” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พวกเขาใช้ผ้าใหม่ห่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิเสร็จแล้วจึงห่อด้วยผ้าลินินบริสุทธิ์ แล้วจึงห่อด้วยผ้าไหมอีกชั้นหนึ่ง ทำโดยวิธีนี้จน

^{๒๘} พระมหาสมจินต์ สมมาปณฺโณ, *เจดีย์ในพระพุทธศาสนา*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=392&articlegroup_id=97, [๒๒.พฤศจิกายน. ๒๕๕๔].

^{๒๙} น.ณ ปากน้ำ, *สถูปเจดีย์ในประเทศไทย*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๖), หน้า ๔.

^{๓๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๔ - ๒๐๕/๑๕๒.

ห่อพระบรมศพ ของพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้าและสำลีได้ ๑๐๐๐ ชั้น แล้วอัญเชิญพระบรมศพลงในรางเหล็กเต็มด้วยน้ำมัน ใช้รางเหล็กอีกอันหนึ่งครอบแล้ว ทำจิตกาธานด้วยไมหอมล้วน แล้วถวายพระเพลิง พระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิ สร้างสฐูปของพระเจ้าจักรพรรดิไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง ขนเหล่าใด จักยกกระเปียบดอกไม้ ของหอม หรือจตุรณ จักอภิวัต หรือจักทำจิตให้เลื่อมใสในสฐูปนั้น การกระทำนั้นจักเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ชนเหล่านั้นตลอดกาลนาน”

ในมหาปริณิพพานสูตร ยังได้กล่าวถึงเหตุการณ์ภายหลังจากการถวายพระเพลิง พระพุทธศรีระเสร็จสิ้นแล้ว สรุปความว่า “พระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่าชาตศัตถุเวเทหิบุตรพวกเจ้าลิจฉวีผู้ครองกรุงเวสาลี พวกเจ้าศากยะชาวกบิลพัสดุ พวกเจ้าลลิตผู้ครองกรุงอัลลภักปะ พวกเจ้าโกลิยะผู้ครองกรุงรามคาม พราหมณ์ผู้ครองกรุงเวณฐทีปกะ พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงปาวาได้ทรงสดับว่า พระผู้มีพระภาคปรินิพพานในกรุงกุสินารา จึงทรงส่งทูตไปถึง พวกเจ้า มัลละผู้ครองกรุงกุสินาราวา พระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์ พวกเราก็คือเป็นกษัตริย์จึงควรจะได้รับ ส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุบางจะ ได้สร้างพระสฐูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลอง” พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราได้ตรัสตอบว่า “พระผู้มีพระภาคปรินิพพานในเขต บ้านเมืองของเรา พวกเราจะไม่ให้ส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ” ^{๓๑}

โทณพราหมณ์ เห็นเหตุการณ์ดังนั้น จึงได้กล่าวกับหมู่คณะทูตเหล่านั้นว่า “ท่านผู้เจริญ โปรดฟังคำชี้แจงของข้าพเจ้า พระพุทธเจ้าทรงถือหลักขันติธรรม ไม่ควรที่จะประหัตประหารกัน เพราะส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าผู้เป็นอุดมบุคคล ขอให้ทุกฝ่ายพร้อมใจกันแบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วน พระสฐูปจะได้แพร่กระจายไปยังทิศ ต่าง ๆ มีประชาชนจำนวนมากผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้มีพระจักขุ” หมู่คณะทูตเห็นตามนั้น โทณพราหมณ์ จึงทำหน้าที่แบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วนเท่า ๆ กันเรียบร้อยแล้ว จึงได้กล่าวกับหมู่คณะทูตเหล่านั้นว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย โปรดให้ทหานนี้แก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะสร้างพระสฐูปบรรจุทหาน (ตุ้มพะ) และทำการฉลอง” พวกเขาจึงได้มอบทหานให้โทณพราหมณ์ พวกเจ้าโมริยะผู้ครองกรุงปปลิวัน ได้ทรงสดับว่า พระผู้มีพระภาคปรินิพพานในกรุง กุสินารา จึงทรงส่งทูตไปถึงพวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราวา “พระผู้มีพระภาคทรงเป็นกษัตริย์ พวกเราก็คือเป็นกษัตริย์ จึงควรจะได้รับส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุบ้าง จะได้สร้างพระสฐูปบรรจุ พระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลอง” พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราตอบว่า “บัดนี้ไม่มีส่วน แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ พระบรมสารีริกธาตุได้แบ่งกันหมดแล้ว พวกท่านจงนำเอาพระอังคาร (เถ้า) ไปจากที่นี่เถิด” พวกทูตเหล่านั้น จึงนำเอาพระอังคารไปจากที่นั่น^{๓๒} เวลานั้น พระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่าชาตศัตถุเวเทหิบุตร ทรงสร้างพระสฐูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงราชคฤห์ พวกเจ้าลิจฉวีทรงทำการฉลองใน กรุงเวสาลี พวกเจ้า

^{๓๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๓๖ /๑๗๗ - ๑๗๘.

^{๓๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๓๗ - ๒๓๘ /๑๗๘ - ๑๗๙.

ศากยะทรงทำการฉลองในกรุงกบิลพัสดุ พวกเจ้าอุลลิสฺสทรงทำการฉลองในกรุงอัลลกะปะ พวกเจ้าโกลิยะทรงทำการฉลองในกรุงรามคาม พราหมณ์ผู้ครองกรุงเวณฐทีปกะ ทำการฉลองในกรุงเวณฐทีปกะ พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงปาวาทรงทำการฉลองในกรุงปาวา พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราทรงทำการฉลองในกรุงกุสินารา โทณพราหมณสร้างพระสถูปบรรจุพระอังคาร และทำการฉลอง พวกเจ้าโมริยะผู้ครองกรุงปีฬลวันทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระอังคาร และทำการฉลองในกรุงปีฬลวัน รวมเป็นพระสถูปที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ๘ แห่ง พระสถูปที่บรรจุพระอังคารเป็นแห่งที่ ๙ และพระสถูปที่บรรจุพระอังคารเป็นแห่งที่ ๑๐

กล่าวโดยรวม “พระบรมสารีริกธาตุของพระผู้มีพระภาค ซึ่งเป็นบุคคลประเสริฐสุดมี ๘ ทะนาน ประชาชนบูชากันอยู่ในชมพูทวีป ๗ ทะนาน พระราชาเผ่านาคบูชาอยู่ในรามคาม ๑ ทะนาน เทพชั้นดาวดึงส์บูชาพระเขี้ยวแก้วองค์หนึ่ง พระเขี้ยวแก้วอีกองค์หนึ่งบูชากันอยู่ในคันธารบุรี อีกองค์หนึ่งบูชากันอยู่ในแคว้นของพระเจ้ากาลิงคะ อีกองค์หนึ่งพระราชาเผ่านาคบูชาอยู่พระทนต์ ๔๐ องค์ พระเกศา และพระโลมาทั้งหมดเหล่าเทพนำไปองค์ละองค์ (บูชา) สืบ ๆ กันไปในจักรวาล ด้วยพระเดชแห่งพระบรมสารีริกธาตุของพระผู้มีพระภาคนี้อันสาธุชนสักการะกัน ดีแล้ว พระพุทธเจ้าพระองค์ใด อันจอมเทพ จอมนาคน และจอมคนบูชาแล้ว อันจอมมนุษย์ผู้ประเสริฐสุดบูชาแล้วเหมือนกัน ท่านทั้งหลายจงประนมมือไหว้พระบรมสารีริกธาตุตอองค์นั้น ๆ พระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นบุคคลหาได้ยาก”^{๓๓}

การสร้างพระสถูปเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เพื่อเป็นที่สักการะของสาธุชน จึงได้มีมาแล้ว นับแต่ภายหลังจากการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปเสร็จสิ้นแล้ว คติความเชื่อ ความศรัทธา ในการสร้างพระพุทธรูปเจดีย์ เพื่อเป็นพุทธานุชา เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนานี้ ได้แพร่หลาย ขยายกว้างไกลออกไป ในทุกหนทุกแห่งที่พระพุทธธรรมแผ่เข้าถึงตราบเท่าทุกวันนี้

๒.๓.๒ พระธาตุเจดีย์เป็นสังฆเวณียสถาน

ในมหาปริณิพพานสูตร พระพุทธเจ้าทรงกำหนดสถานที่ ๔ แห่ง เป็นสังฆเวณียสถาน เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว ได้แก่ สถานที่ ประสูติ ตรัสรู้ แสดงพระปฐมเทศนา และปรินิพพาน พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อานนตสังฆเวณียสถาน ๔ แห่งนี้เป็นสถานที่ (เป็นศูนย์รวม) ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดูสังฆเวณียสถาน ๔ แห่งมีอะไรบ้างคือ (๑) สังฆเวณียสถานที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดูด้วยระลึกว่า ตถาคตประสูติในที่นี้ (๒) สังฆเวณียสถานที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู ด้วยระลึกว่า ตถาคตได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้ (๓) สังฆเวณียสถานที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดูด้วยระลึกว่า ตถาคตทรงประกาศธรรมจักรอันยอดเยี่ยมในที่นี้ (๔) สังฆเวณียสถานที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดูด้วยระลึกว่า

^{๓๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๓๙ - ๒๔๐ / ๑๓๙ - ๑๔๐.

ตถาคตได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน ด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุในที่นี้ คนเหล่าใดเหล่าหนึ่งจาริกไปยังเจดีย์จักมีจิตเลื่อมใส ตายไปชนเหล่านั้น ทั้งหมดหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๓๔}

ดังนั้น จึงมีการสร้างสถูปเจดีย์ขึ้นสี่แห่งคือ (๑) ที่ลุมพินีวัน อันเป็นสถานที่ประสูติ (๒) ที่พุทธคยาอันเป็นสถานที่ตรัสรู้ (๓) ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน อันเป็นสถานที่ที่พระพุทธรูปทรงแสดงปฐมเทศนา และ (๔) ที่เมืองกุสินารา อันเป็นสถานที่ที่พระพุทธรูปเสด็จดับขันธปรินิพพาน นอกจากนี้ยังมีสถานที่อีก ๔ แห่ง สำหรับชาวพุทธผู้จาริกแสวงบุญ คือ สถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ ๔ ประการคือ (๑) สถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ณ เมืองสังกัส (๒) สถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าทรงทรมายมกปาฏิหาริย์ ณ เมืองสาวัตถี (๓) สถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าทรงทรมานช่างนาฬาคีรี ณ เมืองราชคฤห์ และ (๔) สถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าทรงทรมานพระยาวันร ณ เมืองเวสาลี^{๓๕}

๒.๓.๓ พระธาตุเจดีย์เป็นเครื่องอุทิศทางศาสนา

การสร้างและบูชาสถูปเจดีย์เป็นรูปแบบหนึ่งของการทำบุญทำกุศล ดังเช่นในอดีตชาติของพระมหากัสสปเถระ ท่านได้สร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุและได้ทำการบูชาด้วยจิตที่เลื่อมใสทุกวัน ผลแห่งบุญนั้นทำให้ท่านได้เกิดอยู่ในหมู่มนุษย์และเทวดาเป็นอันมาก จนถึงชาติสุดท้ายนี้ท่านได้เกิดในตระกูลพราหมณ์ออกบวชจนได้บรรลุอรหัต^{๓๖} ผู้ใดสร้างสถูปเจดีย์อุทิศแด่พระศาสนาและบูชาสถูปเจดีย์นั้นด้วยจิตใจที่เลื่อมใสผลแห่งบุญที่ใดกระทำนั้น จะนำมาซึ่งประโยชน์และความสุขแก่ผู้นั้น การสร้างสถูปเจดีย์อุทิศแด่พระศาสนาไม่เพียงแต่เป็นการสร้างบุญกุศลให้กับตนเอง ยังเป็นการแผ่บุญกุศลให้กับผู้อื่น เพราะเมื่อผู้อื่นได้กระทำการสักการบูชาสถูปเจดีย์ผู้นั้นก็จะได้รับบุญกุศลด้วยการสร้างสถูปเจดีย์ อุทิศแด่พระศาสนาจึงเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง^{๓๗}

๒.๓.๔ พระธาตุเจดีย์เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา

เจดีย์เป็นสัญลักษณ์ด้านศาสนา นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คนโบราณเมื่อว่างจากภารกิจการงานก็จะพากันสร้างวัด สร้างเจดีย์ ด้วยวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กันออกไป แต่โดยสรุปแล้วล้วนเป็นวัตถุประสงค์เชิงศาสนาทั้งหมด บางกรณีจิตใจของคนในชุมชนแตกสลายไร้ความสามัคคี ไม่รู้จะเอาอะไรเป็นศูนย์รวมจิตใจ ก็สร้างเจดีย์ขึ้นมาเป็นศูนย์รวมจิตใจ บางกรณีชุมชนไม่มีแดน ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่บูชาสักการะ เพราะอยู่ไกลวัด หรือในวัดมีแต่พระภิกษุสามเณร ซึ่งก็เป็นที่เคารพสักการะได้ในฐานะ

^{๓๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๒/๑๕๐ - ๑๕๑.

^{๓๕} กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, หน้า ๒๐-๒๑.

^{๓๖} ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๓๙๘ - ๔๐๕/๖๒ - ๖๓.

^{๓๗} พิบูลย์ลัมพานิชย์, “อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๘.

เป็นปูชนียบุคคล คือเป็นบุคคลมีชีวิตจิตใจเหมือนกัน ไม่เหมือนกับเจดีย์ กราบไหว้บูชาพระภิกษุสามเณรกับกราบไหว้บูชาเจดีย์ ย่อมให้ความรู้สึกแก่คนกราบไหว้บูชาต่างกัน เช่น กราบไหว้บูชาพระภิกษุสามเณร ให้ความรู้สึกเหมือนกันมีเพื่อนที่เป็นปูชนียบุคคลไว้คุ้มครองป้องกัน ช่วยแนะนำสั่งสอนไม่ให้ทำความชั่ว แนะนำให้ทำความดี กราบไหว้บูชาเจดีย์ ให้ความรู้สึกเหมือนกับว่าได้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยคุ้มครองป้องกันอันตราย มีสิริมงคลอยู่ในตัว

๒.๓.๕ พระธาตุเจดีย์เป็นประเพณีของชาวพุทธ

ประเพณีของคนโบราณ เวลาออกป่าล่าสัตว์หรือลงห้วยหนองคลองบึงเพื่อหาปูปลา ไม่ประสงค์ที่จะพบเห็นพระภิกษุสามเณร เพราะเชื่อกันว่า “เวลาไปล่าสัตว์ ถ้าพบพระภิกษุสามเณร จะไม่ได้สัตว์” จะบอกว่าพระภิกษุสามเณรเป็นผู้ขัดขวางการล่าสัตว์ก็คงไม่ผิดนัก แต่ในขณะเดียวกันชาวบ้านที่กำลังออกไปล่าสัตว์ก็ประสงค์โชคลาภ การที่จะได้โชคลาภก็ต้องกราบไหว้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์สรุปว่า กราบไหว้บูชาเจดีย์นั้นแหละดีที่สุด การสร้างเจดีย์ย่อมให้ความรู้สึกพิเศษแก่ผู้ที่สร้าง

เจดีย์เป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงความยิ่งใหญ่ ผู้ประสงค์บุญก็ได้ความรู้สึกที่เป็นบุญพิเศษ ความจริงเจดีย์เป็นวัตถุธรรมดาชนิดหนึ่งเป็นหิน ปูน ทราย อิฐ แต่เมื่อก่อให้เป็นรูปร่างเสร็จแล้ว กลับให้ความรู้สึกที่ไม่ธรรมดา เหมือนกับพระพุทธรูปพระพุทธรูปศาสนา ให้ความสำคัญแก่จิตใจ นั่นคือให้ความสำคัญแก่ความรู้สึก เมื่อจิตใจรวมอยู่ที่ใด ความศักดิ์สิทธิ์ก็รวมที่นั่น ข้อสำคัญที่สุดคือการรวมจิตใจ นั่นคือรวมพลังศรัทธา จุดเด่นของเจดีย์คือเป็นที่รวมพลังศรัทธา รวมพลังจิตใจรวมพลังศักดิ์สิทธิ์ เจดีย์ถือเป็นสิ่งดึงดูดใจที่ดีที่สุดของสังคมไทย ยังจะต้องมีการสร้างต่อเนื่องไม่ขาดสาย วัดที่มีคนหลังไปไปรวมกันกราบไหว้บูชาไม่ขาดสายนั้น ล้วนมีเจดีย์เป็นศูนย์รวมจิตใจทั้งสิ้น คนไปวัดไม่เห็นอะไร ไม่ได้ดูอะไร ไม่ได้กราบไหว้อะไรอื่น ขอเพียงได้เห็นเจดีย์ ได้ดูเจดีย์ได้กราบไหว้เจดีย์ก็พอใจแล้ว ในเมืองไทยพุทธศาสนิกชนได้เห็นเจดีย์ก็มีความชื่นใจ จรรโลงศรัทธาไว้ได้

ข้อสังเกตสำคัญอย่างยิ่ง คือ เจดีย์เป็นจุดเชื่อมหรือจุดลดช่องว่างระหว่างสังคมพระกับสังคมฆราวาสให้ห่างกันน้อยลงอย่างที่ได้กล่าวไว้แล้ว ฆราวาสที่ประกอบอาชีพที่ไม่ผิดกฎหมาย แต่ออาชีพนั่นเกี่ยวข้องกับการทำลายชีวิตสัตว์ เช่น เป็นชาวประมง เลี้ยงไหม ทำฟาร์มหมูฟาร์มไก่ ฆราวาสเหล่านั้นไม่ประสงค์จะติดต่อสัมพันธ์กับพระภิกษุสามเณรมากนัก แต่พวกเขาก็เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ก็ได้อาศัยเจดีย์เป็นที่บูชาสักการะ ทำให้รู้สึกว่าตัวเองยังเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีอยู่โดยสรุปแล้ว เจดีย์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่กับสังคมไทย เป็นศูนย์รวมแห่งคุณความดีหลายอย่าง

๒.๓.๖ พระธาตุเจดีย์เป็นสัญลักษณ์ของความกตัญญู

บรรพบุรุษ คนโบราณนิยมที่จะสร้างเจดีย์เพื่อบรรจุอัฐิธาตุของบรรพบุรุษ ในเจดีย์จึงมีบรรพบุรุษสถิตอยู่ แม้จะเป็นเพียงชิ้นส่วนกระดูก แต่ให้ความอบอุ่นแก่ลูกหลานได้พ่อแม่เป็นผู้ให้กำเนิดแก่ลูก เลี้ยงดู ป้อนกันและรักษา พ่อแม่ที่เป็นพ่อแม่จริง ๆ^{๓๘}

เมื่อให้กำเนิดลูกแล้วจะไม่ทอดทิ้ง ถึงแม้จะประสบความลำบากยากจน ลำเค็ญสักเพียงใดก็ตาม ก็จะไม่ทอดทิ้งลูก กลับคอยป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ไม่ให้เกิดแก่ลูก เมื่อมีเหตุสุดวิสัยที่จะป้องกันได้ เช่น ต้องประสบภัยคือความเจ็บไข้ได้ป่วย พ่อแม่ก็ไม่ทอดทิ้งพยายามทำการรักษา พยาบาลด้วยตัวเองบ้าง หาหมอมารักษบ้าง บางครั้งพ่อแม่ต้องทำงานหนัก อาบเหงื่อต่างน้ำ ยอมอด ยอมทนเพื่อลูก ต้องการให้ลูกได้ศึกษาเล่าเรียน มีความรู้ ความฉลาดเท่าทันคนอื่น

นอกจากจะให้กำเนิดเลี้ยงดูป้องกันรักษาลูกแล้ว ท่านทั้งสองยังมีจิตใจที่ประกอบด้วยคุณธรรม คือ พรหมวิหารธรรม ๔ ประการ อันได้แก่ เมตตา ความรักใคร่สนิทสนม กรุณา ความปราณิสงสารในเมื่อมีความทุกข์ยากเดือดร้อน มุทิตา พลอยยินดีในความสำเร็จของลูกด้วยความจริงใจ และอุเบกขา ความวางเฉยในเมื่อลูกมีการงานทำ สามารถเลี้ยงตนและครอบครัวได้และสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่ลูก ๆ ทั้งหลาย ดังนั้น จึงนับว่าเป็นผู้มีคุณ และสมควรอย่างยิ่งที่ทุกคนควรที่จะตอบแทนคุณ เพราะฉะนั้น เมื่อพ่อแม่ได้สิ้นชีวิตแล้วลูกหลานจึงได้แสดงความกตัญญู สำนึกในคุณความดีของท่าน จึงสร้างเจดีย์เป็นที่บรรจุอัฐิธาตุ แม้ท่านเหล่านั้นจะเสียชีวิตไปแล้ว ลูกหลานก็ยังอยากที่จะยกย่องเชิดชู ประกาศคุณความดีของตนให้โลกรู้ เป็นการแสดงกตัญญูกตเวทิตาธรรม

๒.๓.๗ พระธาตุเจดีย์เป็นศูนย์รวมความศรัทธา

เจดีย์ที่สำคัญในประเทศไทยล้วนมีพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบรรจุอยู่ หรือมีพระบรมธาตุ พระธาตุบรรจุอยู่ เช่น เจดีย์ภูเขาทอง วัดสระเกศ พระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ พระธาตุหิรัญผวย จังหวัดลำพูน พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม พระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช พระธาตุ (เจดีย์) เหล่านี้ เป็นศูนย์รวมศรัทธาของมหาชนทุกสารทิศหลั่งไหลมารวมกันบูชาสักการะไม่ขาดสาย

ดังนั้น เจดีย์ถือเป็นแดนศักดิ์สิทธิ์ มีคนกล่าวว่า “ประเพณีการสร้างเจดีย์นี้ ถือเป็นความชาญฉลาดของบรรพบุรุษไทยที่จะสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีไทยสู่ลูกหลานชั่วกัลป์ เป็นมรดกตกทอดสืบเนื่องไปเป็นพัน ๆ ปี เจดีย์แสดงถึงความเป็นไทย เป็นปูชนียสถานเป็นมิ่งขวัญคู่บ้านคู่เมืองเป็นที่กราบไหว้บูชาของพุทธมามกะ บ่งบอกถึงความรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนาและจิตใจของคน

^{๓๘} พระมหาสมจินต์ สมมาปณโณ, *เจดีย์ในพระพุทธศาสนา*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=392&articlegroup_id=97 [๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

ไทย” การบูชาเจดีย์มีอันสูงส่งสูงสุด ดังข้อความในคัมภีร์อุปัชฌาย์ตอนหนึ่งว่า เป็นอันว่าพระเจ้าอโศกธรรมราชาได้โปรดให้สร้างพระเจดีย์ขึ้น ๘ หมื่น ๔ พัน ในพื้นชมพูทวีปด้วยอาการอย่างนี้พระสถูปทั้งปวงนั้น เป็นประดุจดวงประทีปดวงเดียวของชาวโลก เป็นปูชนียสถานที่จะนำสรรพสัตว์ไปสู่สวรรค์นิพพาน ควรที่สาธุชนจะละการงานอื่น ๆ มากราบไหว้บูชาทุกเมื่อไป^{๓๙}

๒.๓.๘ พระธาตุเจดีย์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์

พระธาตุเจดีย์นั้นเป็นมงคลวัตถุสูงสุด ทรงอานุภาพที่สุดที่จะพึงหาได้ในโลก ซึ่งพระพุทธเจ้า “ได้ทรงอธิษฐานไว้ก่อนปรินิพพานเพื่อให้มนุษย์ เทพ พรหมทั้งหลายได้มีไว้” สักการบูชา เป็นเครื่องน้อมนำไปสู่สวรรค์ชั้นพรหม และนิพพานในที่สุด ในอดีตนั้น เป็นแหล่งที่กษัตริย์ ขุนนาง ข้าราชการบริวาร และประชาชนได้ร่วมกันเสียสละแรงกายแรงใจและสมบัติต่าง ๆ เพื่อเป็นพุทธบูชาเป็นที่พึง เป็นสิริมงคล และเป็นแหล่งกราบไหว้บูชาของสรรพสัตว์ สรรพวิญญาณทั้งหลาย เพราะพระธาตุเจดีย์นั้นเป็นที่บรรจุอัฐิ (กระดูกที่เผาแล้ว) ของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ ดังนั้น พระธาตุเจดีย์จึงมีความศักดิ์สิทธิ์เป็นอย่างมาก เพราะเปรียบล้นไปด้วยอำนาจแห่งพุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณ นอกจากนี้ แล้วการที่ได้มากราบสักการบูชาขององค์พระธาตุนั้นก็จะทำให้ มีแรงบันดาลใจให้บุคคลนั้นได้ทำความดี ยึดอยู่ในหลักศีลธรรม มีการสำรวมกาย วาจา และใจ และประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดี ทั้งนี้ การที่ได้มากราบสักการะองค์พระธาตุนั้น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในองค์พระธาตุก็จะปกป้องคุ้มครองผู้ที่มีศรัทธาต่อองค์พระธาตุ ให้ปราศจากภัยอันตรายทั้งปวงที่จะเข้ามาในชีวิต อานุภาพและฉัพพรรณรังสีของพระบรมธาตุยังสามารถป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ช่วยให้เกิดสัมมาทิฐิ และเป็นยอดสิริมงคลแก่บุคคลและสถานที่ต่าง ๆ^{๔๐}

๒.๓.๙ พระธาตุเจดีย์เป็นเครื่องมือจูงคนเข้าสู่ธรรม

การที่พุทธศาสนิกชนเข้ามาสักการบูชาขององค์พระธาตุเจดีย์เพราะเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมสารีริกธาตุว่าถ้าได้มากราบไหว้แล้วจะทำให้เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ทั้งยังมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกป้องคุ้มครอง ทั้งนี้ การที่ได้มากราบสักการะองค์พระธาตุนั้นยังเป็นสิ่งช่วยเจริญพุทธพธานุสติ คือการน้อมจิตระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า ด้วยความรู้สึกเลื่อมใสศรัทธา เพื่อให้จิตรวมเป็นหนึ่ง คือทำให้เราน้อมระลึกคุณของพระพุทธเจ้าว่าพระองค์มีพระคุณต่อสรรพสัตว์เป็นอย่างมาก โดยไม่คิดฟุ้งซ่านถึงเรื่องอื่น จิตจึงเป็นสมาธิขึ้นมาได้ ผลจากการระลึกๆ ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ จะเป็นการปรับสภาพจิตให้ประณีตขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยจะทำให้จิตเข้าสู่ระดับมหากุศลขั้นพื้นฐาน อันเนื่องมาจากความรู้สึกเลื่อมใสศรัทธานั้นเอง อันจะส่งผลให้สมาธิเกิดได้ง่ายขึ้น และจะทำให้เราได้ปลงสังขาร ซึ่งจะช่วยให้

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑.

เราได้พิจารณาร่างกายสังขารเราอยู่ตลอดเวลา โดยจะทำให้เรามีสติระลึกอยู่เสมอว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมันเป็นของไม่เที่ยง

แม้แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์เป็นถึง พระสัพพัญญู คือ ล่วงรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง แต่พระองค์ก็ต้องตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ เพราะฉะนั้นแล้วไม่ว่าสิ่งใดล้วนแล้วแต่เป็นของไม่เที่ยงแท้แน่นอน ต่อมาก็ช่วยเจริญธัมมานุสติ ว่าธรรมะ หรือ ธรรมจักรอันบริสุทธิ์นั่นเอง เป็นเหตุแห่งพระธาตุ ผู้ปฏิบัติเจริญวิมุตติธรรมจะทราบเองว่าพระบรมธาตุเป็นแหล่งเก็บความรู้ พลังงานรัศมี (ฉัพพรรณรังสี) และธรรมะชั้นสูงอันทรงอานุภาพและสำคัญอย่างยิ่งยวดในการใช้ปราบมารและบรรลู่ถึงนิพพานสภาวะ ซึ่งจะเป็นชุมพลังและเหตุเบื้องต้นแห่งความบริสุทธิ์และกุศลธรรมต่าง ๆ ทั้งหลาย ทั้งปวง เป็นภาชนะแห่งวิมุตติธรรม เป็นแหล่งเก็บสะสมขยายและแผ่กระจายวิมุตติธรรมโดยแน่แท้

สรุป ความสำคัญของพระธาตุเจดีย์พอสรุปได้ ๙ ประเด็น ดังต่อไปนี้

(๑) พระธาตุเจดีย์เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ได้มีการสร้างพระสถูปเจดีย์ เพื่อเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ตั้งแต่ภายหลังการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปแล้ว และกลายเป็นประเพณีนิยมในการสร้างพระพุทธรูป สถูปเจดีย์ เพื่อเป็นพุทธบูชาสืบทอดพระพุทธศาสนาเรื่อยมา

(๒) พระธาตุเจดีย์เป็นสังเวชนียสถาน ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงกำหนดสถานที่ ๔ แห่ง เป็นสังเวชนียสถาน เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว ได้แก่ สถานที่ ประสูติ ตรัสรู้ แสดงพระปฐมเทศนา และปรินิพพาน

(๓) พระธาตุเจดีย์เป็นเครื่องอุทิศทางศาสนา ในเวลาต่อมาการสร้างและบูชาสถูปเจดีย์เป็นรูปแบบหนึ่งของการทำบุญทำกุศล ดังเช่นในอดีตชาติของพระมหากัสสปเถระ ท่านได้สร้างเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุและได้ทำการบูชาด้วยจิตที่เลื่อมใสทุกวัน ผลแห่งบุญนั้นทำให้ท่านได้เกิดอยู่ในหมู่มนุษย์และเทวดาเป็นอันมาก จนถึงชาติสุดท้ายนี้ท่านได้เกิดในตระกูลพราหมณ์ออกบวชจนได้บรรลุอรหันต์

(๔) พระธาตุเจดีย์เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คนโบราณเมื่อว่างจากภารกิจงานก็จะพากันสร้างวัด สร้างเจดีย์ ด้วยวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กันออกไป แต่โดยสรุปแล้วล้วนเป็นวัตถุประสงค์เชิงศาสนาทั้งหมด บางกรณีจิตใจของคนในชุมชนแตกสลายไร้ความสามัคคี ไม่รู้จะเอาอะไรเป็นศูนย์รวมจิตใจ ก็สร้างเจดีย์ขึ้นมาเป็นศูนย์รวมจิตใจ

(๕) พระธาตุเจดีย์เป็นประเพณีของชาวพุทธ ชาวพุทธไม่ว่าจะเป็นสมัยใดก็มักจะสร้างพระธาตุเจดีย์เพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ พอพระพุทธศาสนาไปเจริญอยู่ ณ ที่แห่งหนใด พุทธศาสนิกชนก็มักจะสร้างเจดีย์ไว้เป็นที่สักการบูชาจนกลายมาเป็นประเพณี

(๖) พระธาตุเจดีย์เป็นสัญลักษณ์ของความกตัญญู บรรพบุรุษ คนโบราณนิยมที่จะสร้างเจดีย์เพื่อบรรจุอัฐิธาตุของบรรพบุรุษ ในเจดีย์จึงมีบรรพบุรุษสถิตอยู่ แม้จะเป็นเพียงชิ้นส่วนกระดูก

แต่ให้ความอบอุ่นแก่ลูกหลานได้ เพื่อให้สำนึกในคุณความดีของท่าน จึงสร้างเจดีย์เป็นที่บรรจุอัฐิธาตุ แม้ท่านเหล่านั้นจะเสียชีวิตไปแล้ว ลูกหลานก็ยังอยากที่จะยกย่องเชิดชู ประกาศคุณความดีของตนให้โลกรู้ เป็นการแสดงกตัญญูกตเวทิตาธรรม

(๗) พระธาตุเจดีย์เป็นศูนย์รวมความศรัทธา พระธาตุเจดีย์เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ชาวพุทธเชื่อว่าการที่ได้มากราบสักการะพระธาตุเจดีย์ก็เปรียบเสมือนได้กราบสักการะพระพุทธเจ้า ดังนั้น พระธาตุเจดีย์จึงเป็นศูนย์รวมศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

(๘) พระธาตุเจดีย์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระธาตุเจดีย์นั้นเป็นมงคลวัตถุสูงสุด ทรงอานุภาพที่สุดที่จะพึงหาได้ในโลก ซึ่งพระพุทธเจ้า ได้ทรงอธิษฐานไว้ก่อนปรินิพพานเพื่อให้มนุษย์ เทพ พรหมทั้งหลายได้มีไว้ สักการบูชา เป็นเครื่องน้อมนำไปสู่สวรรค์ พรหม และนิพพานในที่สุด

(๙) พระธาตุเจดีย์เป็นเครื่องมือชักนำคนเข้าสู่ธรรม การที่ได้มากราบสักการะองค์พระธาตุจะเป็นสิ่งช่วยเจริญพุทธานุสติ และปลงสังขาร ทั้งเป็นสิ่งที่ช่วยเจริญธัมมานุสติ และจะนำไปสู่การปฏิบัติเจริญวิมุตติธรรม คือธรรมะขั้นสูงอันทรงอานุภาพและสำคัญอย่างยิ่งยวดในการใช้ปราบมาร และบรรลุนิพพานสภาวะ

๒.๔ พระธาตุเจดีย์ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ประเทศลาวเป็นประเทศหนึ่งที่ประชากรนับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ชาวลาวส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท โดยรัฐบาลได้บัญญัติเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ซึ่งสิ่งหนึ่งที่เป็นสถานที่สำคัญทางศาสนาพุทธและเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นก็คือ การสร้างพระธาตุเจดีย์เพื่อเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ ทั้งนี้ ประเทศลาวก็เป็นประเทศหนึ่งที่มีพระธาตุเจดีย์ที่สำคัญเป็นจำนวนมาก ซึ่งจะได้กล่าว ดังต่อไปนี้

๒.๔.๑ พระธาตุหลวงเวียงจันทน์

พระธาตุหลวง หรือ พระเจดีย์โลกะจุฬามณี นับว่าเป็นปูชนียสถานอันสำคัญยิ่งแห่งนครหลวงเวียงจันทน์ และเป็นศูนย์รวมใจของประชาชนชาวลาวทั่วประเทศ ตามตำนานกล่าวว่าพระธาตุหลวงมีประวัติการก่อสร้างนับพันปี สถานที่แห่งนี้ถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของประเทศลาว ดังที่เห็นปรากฏว่าตราแผ่นดินของลาวที่ใช้ในปัจจุบันนี้มีรูปพระธาตุหลวงเป็นภาพประธานในดวงตรา

ตามตำนานอุรังคนิทานได้กล่าวไว้ว่า พระธาตุหลวงสร้างขึ้นคราวเดียวกับการสร้างเมืองนครเวียงจันทน์ หลังจากก่อสร้างพระธาตุพนมแล้ว ผู้สร้างคือ บุรีจันอ้ายล้วย หรือ พระเจ้าจันทบุรีประสิทธิศักดิ์ เจ้าเหนือหัวผู้ครองนครเวียงจันทน์พระองค์แรก พร้อมกับพระอรหันต์ ๕ องค์ เพื่อ

บรรจุพระบรมสารีริกธาตุส่วนหัวหน้า ๒๗ พระองค์ ซึ่งได้อัญเชิญมาจากเมืองราชคฤห์ ประเทศอินเดีย โดยก่อเป็นอุโมงค์หินคร่อมไว้ อุโมงค์นั้นกว้างด้านละ ๕ วา ผนังหนา ๒ วา และสูงได้ ๔ วา ๓ ศอก เมื่อได้ทำการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุแล้ว^{๔๑}

พระเจ้าจันทบุรี จึงได้มีพระราชดำรัสให้เสนาอำมาตย์สร้างวิหารขึ้นในเมืองจันทบุรีหรือนครเวียงจันทน์ ๕ หลัง เพื่อให้เป็นที่อยู่จำพรรษาของ พระอรหันต์ทั้ง ๕ องค์นั้นด้วย ตามตำนานดังกล่าวระบุถึงการสร้างว่าอยู่ในช่วง พ.ศ. ๒๓๖

จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๑๐๙ หลังจาก พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช วีรกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ของอาณาจักรล้านช้าง ได้ทรงย้ายราชธานีเมืองเชียงทองหลวงพระบาง ลงมายังนครเวียงจันทน์ได้ ๖ ปี พระองค์จึงได้มีพระบรมราชโองการให้สร้างองค์พระธาตุหลวงขึ้นมาใหม่ ในเขตพระราชอุทยานทางด้านทิศตะวันออกของกรุงเวียงจันทน์ โดยสร้างครอบพระธาตุองค์เก่าที่มีมาแต่โบราณกาล เมื่อสร้างพระธาตุหลวงเสร็จแล้ว จึงทรงขนานนามพระธาตุนี้ว่า “พระธาตุเจดีย์โลกจุฬามณี” หรือ “พระธาตุใหญ่” แต่คนส่วนมากมักเรียกว่า “พระธาตุหลวง” และมีพระราชโองการให้อุทิศข้าพระธาตุจำนวน ๓๕ ครอบครัว อยู่เฝ้ารักษาพระธาตุนี้ พร้อมทั้งที่ดินสำหรับให้ครอบครัวของข้าพระธาตุทำกิน พระธาตุหลวง มีความสูง ๔๕ เมตร เป็นสถาปัตยกรรมผสมผสานระหว่างพระพุทธรูปศาสนากับอาณาจักร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประตูชัย พระธาตุหลวงแห่งนี้ถือเป็นศาสนสถานที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย เป็นสัญลักษณ์ประจำชาติและยังแทนความเป็นเอกราชและอำนาจอธิปไตยของประเทศไทย^{๔๒}

๒.๔.๒ พระธาตุศรีโคตรตะบอง

ในหนังสือประวัติอาณาจักรศรีโคตรตะบองโบราณ ได้กล่าวว่าเมื่อพระเจ้าสุมิตธรรมราช ธรรมวงศา ได้ต้อนรับเจ้าสังฆวิชะเถระ แล้วได้รับฟังพระธรรมเทศนาพุทธประวัติอดีตชาติ พระองค์ก็ได้มีความเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง จากนั้นพระอรหันต์ทั้งหลายจึงได้แนะนำให้สร้างพระธาตุเพื่อเป็นพุทธบูชา ต่อมาพระเจ้าสุมิตธรรมราช ธรรมวงศา ได้มอบให้พราหมณ์ทำพระราชพิธีดำเนินการก่อสร้างอุโมงค์ขึ้นเป็นหอเจดีย์หลวง ไว้ในเขตใจกลางราชธานีแห่งเมืองรุกขนคร เพื่อเป็นเกียรติแด่พระบรมปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ศรีโคตรตะบอง

เมื่อก่อสร้างเจดีย์หลวงสำเร็จก็ได้นำเอาพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ พร้อมทั้งสร้างวัดและวิหารถวายแด่พระอรหันต์ทั้งหลาย พร้อมทั้งถวายเจดีย์หลวงให้ เจ้าสังฆวิชะมหาเถระ พร้อมด้วยสมณะพราหมณ์ดูแลรักษา ในรัชกาลของพระเจ้าสุมิตธรรมราช ธรรมวงศา พระองค์ได้

^{๔๑} วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, พระธาตุหลวง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://th.wikipedia.org>, [๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐].

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

ปกครองแคว้นอาณาจักรศรีโคตรตะบอง ให้มีแต่ความรุ่งเรืองทั้งทางด้านวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า ทางด้านสถาปัตยกรรมที่มั่นคงถาวรไว้ คือ พระธาตุศรีโคตรตะบอง เพื่อให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของ ราษฎรและได้รวบรวมหัวเมืองต่าง ๆ ให้เป็นปึกแผ่นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๔๓}

๒.๔.๓ พระธาตุโพน

พระธาตุโพนเป็นปูชนียสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศลาว ตั้งอยู่ที่บ้านธาตุโพน เมืองไชพูทอง แขวงสะหวันนะเขต ตั้งอยู่ทางใต้ของแขวงสะหวันนะเขต ห่างจากเมืองโกสอนพมวิทาน ประมาณ ๔๕ กิโลเมตร ตามเส้นทางเลขที่ ๑๓ ได้ มุ่งหน้าสู่แขวงจำปาสัก พระธาตุถูกนี้กล่าวกันว่า ตั้งครอบหลักหินรูปสี่เหลี่ยม ถึง ๗ ลูก ชุมชนหินเหล่านี้เชื่อกันว่าเป็น ส้วมของพระพุทธเจ้า หลักหิน ทั้ง ๗ หลักนี้เชื่อกันว่า สร้างขึ้นในสมัยเดียวกับพระธาตุศรีโคตรตะบอง ดังความในตำนานได้กล่าวถึง พระโคตมพุทธเจ้า พระองค์ได้เสด็จจากเมืองเวสาลี ประเทศอินเดีย มายังโพนช้างสารนี้ ซึ่งได้เสด็จมาโปรดสรรพสัตว์ทั้งหลายตลอดถึง ๗ วัน พยานาคผู้รักษาสถานแห่งนี้เมื่อได้เห็นพระพุทธเจ้าแล้วมี ศรัทธาเลื่อมใส จึงได้สร้างส้วมถวายเพื่อให้พระพุทธเจ้าได้อุจจาระ ในเวลาต่อมาพระธาตุนี้จึงได้ชื่อว่า พระธาตุโพน

ในสมัยสมเด็จพระเจ้าโพธิราช ผู้ครองแผ่นดินล้านช้างพระองค์ก็ได้พาไพร่พล ลงมา สร้างเสริมต่อเติม เมื่อเสร็จแล้วก็ได้อบรมข้าราชการให้ดูแลองค์พระธาตุ ต่อมาในสมัยของสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช จนถึงสมัยเจ้าอนุวงศ์ พระธาตุนี้ก็ได้รับการอุปถัมภ์บำรุงมาโดยตลอด ดังนั้น พระธาตุโพนก็เป็นอีกพระธาตุหนึ่ง ที่มีความสำคัญในพระพุทธศาสนาและเป็นพระธาตุที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นพระธาตุคู่บ้านคู่เมืองของประชาชนชาวลาวมาโดยตลอด^{๔๔}

๒.๔.๔ พระธาตุอิงฮัง

พระธาตุอิงฮัง เป็นเจดีย์สถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเก่าแก่ เป็นสถานที่สำคัญแห่งหนึ่ง ที่รัฐบาล สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว ได้ออกดำรัสฉบับเลขที่ ๑๓๔/น.ย ลงวันที่ ๑๓/๓/๑๙๙๓ ไว้เป็นมรดกวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ระดับชาติ องค์พระธาตุ ตั้งอยู่บนเส้นทางหมายเลขที่ ๙ สะหวันนะเขต – เซโน ห่างจากเทศบาลเมืองสะหวันนะเขต ๑๒ กิโลเมตร แยกจากทางหมายเลข ๙ เลี้ยวขวามือประมาณ ๓ กิโลเมตร

พระธาตุอิงฮังเป็นพระธาตุคู่บ้านคู่เมืองของชาวลาว ประชาชนชาวสะหวันนะเขตให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก ในแต่ละปีจะมีผู้คนมาทำบุญกันเป็นจำนวนมาก ส่วนมากนิยมมาขอพร

^{๔๓} เข็มพอน แสงประทุม, ประวัติอาณาจักรศรีโคตรตะบองโบราณ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (แผนกแถลงข่าว วัฒนธรรมและท่องเที่ยว แขวงคำม่วน : บริษัท สิตลาว อินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๒๖.

^{๔๔} สำนักพิมพ์นักประพันธ์ลาว, ประวัติพระธาตุโพน, (สำนักงานวารสารวรรณศิลป์ : พะไซ กราฟฟิล์ม, ๒๕๕๕), หน้า ๕๙.

สืบอายุต่อชะตา บนบานศาลกล่าว ซึ่งก็เล่ากันว่าประสบผลสำเร็จตามที่ขอกันเป็นส่วนใหญ่ จึงมาแก้บนกันด้วยขันหมากเบ็ง ดอกไม้ ผลไม้ อาหารและเครื่องบูชาหลากชนิด ถวายอยู่เต็มหน้าพระธาตุในทุกๆ วัน ดังนั้น พระธาตุอิงฮังจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ต่อวิถีชีวิตของประชาชนชาวแขวงสะหวันนะเขต ดังที่จะได้กล่าวในบทต่อไป^{๔๕}

สรุป ประเทศลาวเป็นประเทศหนึ่งที่รัฐบาลได้บัญญัติเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และสิ่งหนึ่งที่ชาวลาวให้ความเคารพนับถือ ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นก็คือ พระธาตุเจดีย์ ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ในประเทศลาวก็มีพระธาตุเจดีย์ที่สำคัญอยู่หลายแห่ง เช่น พระธาตุหลวงเวียงจันทน์ พระธาตุศรีโคตรตะบอง พระธาตุโพน และพระธาตุอิงฮัง โดยเฉพาะพระธาตุอิงฮังถือว่าเป็นพระธาตุที่สำคัญต่อชาวลาวและชาวสะหวันนะเขตเป็นอย่างมาก ซึ่งจะได้กล่าวในบทต่อไป

๒.๕ สรุป

พระธาตุเจดีย์ มีความหมายกว้างครอบคลุมสิ่งที่ควรบูชาสักการะทุกอย่าง สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระบรมธาตุ หรืออัฐิธาตุ และสร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา เพื่อให้เป็นสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของเหล่าพุทธศาสนิกชนเป็นอนุสรณ์ที่เตือนใจให้เกิดศรัทธาและกุศลธรรมอื่น ๆ

การสร้างพระธาตุเจดีย์เป็นประเพณีอีกอย่างของพระพุทธศาสนา และยังเป็นพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้า ในการสร้างพระธาตุเจดีย์นั้นไม่ได้มีเพียงในสมัยพระโคตมพุทธเจ้าเท่านั้น แต่ในสมัยพระปิณฑกรพุทธเจ้าและพระพุทธเจ้าองค์อื่น ๆ ก็นิยมสร้างพระธาตุเจดีย์เช่นกัน การสร้างพระธาตุเจดีย์ในสมัยพระโคตมพุทธเจ้านั้น หลังจากถวายพระเพลิงพระพุทธรูปเสร็จแล้ว โทณพราหมณ์ ก็ได้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วน โดยแจกจ่ายให้กับกษัตริย์แต่ละหัวเมือง เพื่อให้นำไปสักการบูชา พระธาตุเจดีย์นั้นมีอยู่ ๔ ประเภท คือ ๑) ธาตุเจดีย์ หมายถึง เจดีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุหรือประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ หรือพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า ๒) บริโภคเจดีย์ หมายถึง สังฆคณีสถานทั้ง ๔ แห่ง คือ ที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงพระธรรมปฐมเทศนา และปรินิพพาน ๓) ธรรมเจดีย์ หมายถึง เจดีย์ที่ประดิษฐานพระธรรม คัมภีร์ของพระพุทธเจ้า ส่วนมากได้แก่หัวใจพระพุทธศาสนา ๔) อุทเทสิกเจดีย์ หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นแต่พระพุทธเจ้า เช่น รอยพระพุทธบาท กงจักร พระแท่น ถือเป็นอุทเทสิกเจดีย์ นอกจากนี้พุทธศาสนิกชนยังให้ความสำคัญต่อพระธาตุเจดีย์เป็นอย่างมาก เพราะถือเป็นฐานะเป็นองค์แทนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเชื่อว่าเป็นลักษณะของพระพุทธเจ้าทุกอย่าง มีฐานะเทียบเท่าพระพุทธเจ้า การแสดงความเคารพนับถือต่อพระธาตุเจดีย์

^{๔๕} เพ็ญสะหมอน พอนวิไลสัก, ประวัติพระธาตุอิงฮังและฮีต ๑๒ ประเพณีลาว, (แขวงคำม่วน, ม ป พ, ๒๕๕๕), หน้า ๑.

เท่ากับการแสดงออกต่อพระพุทธเจ้า เช่น การแสดงออกถึงการระลึกถึงพระพุทธเจ้า การแสดงออกถึงการบูชาบุคคลที่ควรบูชา การแสดงออกถึงวัฒนธรรมอันดีงามของชาวพุทธ การแสดงออกถึงการนำเอาพุทธคุณและพุทธธรรมมาพัฒนาตนเอง การแสดงออกถึงการลดทอนกิเลส การแสดงออกเหล่านี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า ชาวพุทธให้ความสำคัญต่อพระธาตุเจดีย์มาก เพราะถือว่าพระธาตุเจดีย์เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เป็นสังเวชนียสถาน และเป็นเครื่องอุทิศทางศาสนา

ฉะนั้น การสร้างพระธาตุเจดีย์จึงถือเป็นประเพณีนิยมสำหรับชาวพุทธศาสนิกชน เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปถึงสถานที่ใด และประชาชนมีความเลื่อมใสศรัทธาถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึงระลึกแล้วก็จะนิยมสร้างปูชนียวัตถุ คือ พระธาตุเจดีย์ เพื่อใช้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขึ้นไว้ให้ประชาชนที่เป็นพุทธศาสนิกชนได้มีโอกาสสักการบูชา ณ ที่แห่งนั้นด้วย